

Alla elever har rätt till stimulans och handledning. I Finland har vi ett bra system och metoder för elever som behöver extra stöd i skolan. Däremot kan de starkast begåvade bli utan de utmaningar de behöver och har rätt till i undervisningen.

Sikta mot stjärnorna

Lovisa stad 2019-2020

Tuula Åminne och Anna Palasmaa

BAKGRUND	3
• Projektarbetets mål och gång.....	5
EN SKOLA FÖR ALLA	7
• Ordandet av undervisning genom särskilda arrangemang	8
• Jämlikhet: Hur långt ska grundskolan sträcka sig när det kommer till barnen med olika utmaningar?.....	9
• Rättighet och skyldighet: Individuellt anpassad undervisning för begåvade elever	10
• Att nå sin fulla potential: Den proximala utvecklingszonen	12
• Särbegåvning är mer än högt IQ	13
• Sociala färdigheter och kognitiva kunskaper	16
• Ökad risk för sociala eller emotionella problem?	18
• Några vanliga frågor och funderingar (http://www.begavadebarn.nu/till-psykologer.html).....	18
• Pygmalioneffekt	19
• Finns det vilja finns det också lösningar	20
I NÖTSKAL: identifiering, planering, genomförandet och utvecklandet av undervisningen ..	21
STEG FÖR STEG	22
• STEG 1 allmän kartläggning	23
• STEG 2 OCH 3 hörandet av eleven och vårdnadshavaren	24
• STEG 4 identifiering	25
1. Psykometriska test och skolpsykologi	26
2. Dynamisk bedömning	28
3. Betts & Neiharts profiler	29
• STEG 5 plan för lärande	30
ÖVERGÅNGSSKEDEN OCH LÄRARBYTEN	32
HJÄLP BESTÅR AV	33
• Acceleration i Lovisa	34
Exempel på acceleration i Lovisa	36
• Berikning i Lovisa	37
Exempel på berikning i Lovisa	39
• Coachning, aktiviteter utanför skoldagen och Lovisa	40
Exempel på coachning i Lovisa.....	40
BILAGA 1: OLA OLSSON: lathund för samtal	41
LÄSTIPS ATT GE TILL FÖRÄLDRAR	43
BILAGA 2: SEP – Elevens frågeformulär	44
BILAGA 3: SEP – Vårdnadshavarens frågeformulär	49

BILAGA 4: BETTS & NEIHART	52
TILL VÅRDNADSHAVARNA	55
REFERENSMATERIAL: böcker, avhandlingar, bloggar, videolänkar	56

BAKGRUND

Inom Lovisa stads grundläggande utbildning upplevs att särskilt begåvade elever, inom något eller några ämnen, inte får utvecklas optimalt enligt sin potential. En bidragande orsak till detta är att de vuxnas utbildningsnivå i Lovisa är lägre i medeltal än i övriga landet. På den lokala nivån vill man också höja skolornas profil genom att aktivt stödja elevers utveckling.

Alla elever har rätt till stimulans och handledning. Att ta hand om begåvade elevers behov upplevs i Lovisa som en åtgärd som främjar jämlikhet. I Finland har vi ett bra system och metoder för elever som behöver extra stöd i skolan. Däremot kan de starkast begåvade bli utan de utmaningar de behöver och har rätt till i undervisningen:

"Inom den grundläggande utbildningen satsas på utveckling av en positiv pedagogik. Varje elev ska ha möjlighet att utvecklas och uppleva glädjen av att lyckas i skolarbetet. Eleven handleds i att förstå och känna igen den egna läroprocessen. (Kap. 2.5.2 i Lovisa LP 2019)

Vi vill undvika att gå i miste om framtida toppkompetens inom olika områden. Begåvade barn är inte nödvändigtvis elever med de bästa betygen. Lovisa profileras som byarnas och skolornas stad. Staden vill ta hänsyn till alla elever. Kommunen vill satsa på alla barn. Begåvningen behöver inte alltid vara mätbar.

Den som är begåvad blir inte automatiskt högpresterande. Den som är högpresterande är inte automatiskt begåvad. Eleven lyckas och mår bra när hen är motiverad, känner tillhörighet och har en stark självkänsla. Läraren och skolan ska kunna förmedla beröm och respekt, visa acceptans, stödja, stimulera, uppmuntra, utmana och lära studieteknik till **alla barn och ungdomar** som går i skolan.

Förutom skolbesök har vårt uppdrag varit att gräva fram all kunskap som hjälper våra begåvade elever att utveckla sig optimalt. Vi har skaffat litteratur för lärare och organiserat fortbildningsdagar för lärare och rektorer. En egen titelsamling finns i Lovisa stads huvudbibliotek. Vi har placerat där böcker som vi själv har skaffat samt böcker som donerats till samlingen. I oktober 2018 föreläste rektor Pasi Rangell, speciallärare Camilla Svens-Liavåg och matematiklärare Pekka Peura i Kino Marilyn i Lovisa för 150 personer inom grundläggande utbildning. I februari 2019 organiserade vi en öppen föreläsning för skolpersonalen, vårdnadshavare och alla intresserade aktörer från tredje sektorn. Maarit Korhonen (årets klasslärare 2016), Kari Uusikylä (professor och begåvningsforskare) medverkade från Finland. Som nordisk gästföreläsare hade vi Mona Liljedahl från Sverige. Båda föreläsningdagarna var tvåspråkiga.

Kurkoto tähtiin
Sikta mot stjärnorna

Kurkoto tähtiin
Sikta mot stjärnorna

Kurkoto tähtiin
Sikta mot stjärnorna

Kurkoto tähtiin
Sikta mot stjärnorna

Grafiker Petri Rantapää har designat det visuella utseendet för vårt projekt. Detta har använts i vårt info- och marknadsföringsmaterial.

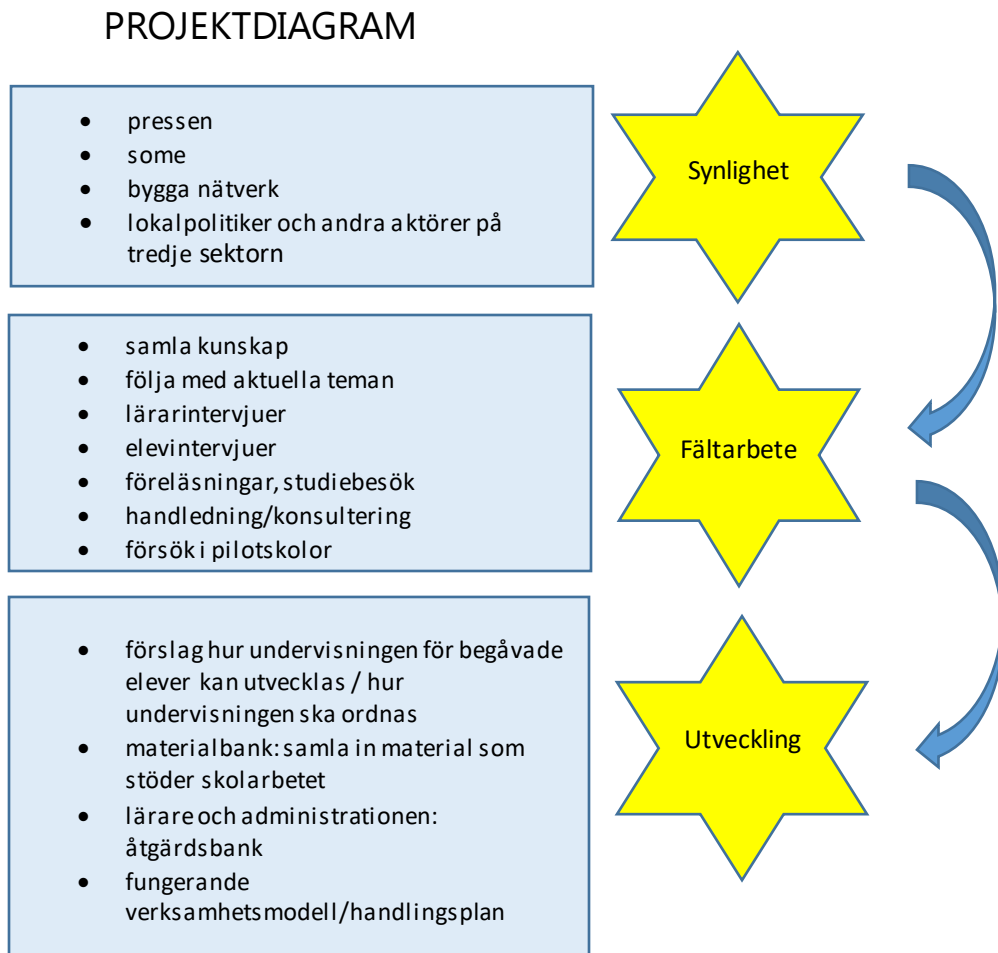
Utbildning om de särbegåvade och deras unika karaktär har för stor del saknats. Från och med hösten 2019 ingår undervisning och stöd för särskilt begåvade elever som en del i kursinnehållet för speciallärarstuderandena vid Åbo Akademi. Denna prioritering har gjorts eftersom forskning och erfarenhet visar att dessa barn befinner sig i riskzonen för vantrivsel i skolan och skolavbrott (**Camilla Björk-Åman, universitetslärare, Åbo Akademi**).

Vi i Lovisa har velat bära vårt strå till stacken bland de första i Finland: Sikta mot stjärnorna är ett projekt som syftar till att höja kvaliteten av och utveckla jämlikheten i undervisningen. Projektet finansierades av Utbildningsstyrelsen i Finland. Det här har varit en unik resa och ett unikt projekt.

Lovisa 1.12.2020

Tuula Åminne och Anna Palasmaa
utvecklarna i projektet Sikta mot stjärnorna

- Projektarbetets mål och gång

Själva tidtabellen och ramverket för projektet definierades direkt under de första veckorna. Under projektets gång har vi, av olika anledningar, flera gånger varit tvungna att definiera om, fastställa och anpassa projektomfattningen.

I spelmiljön "levlar man upp", höjer *sin* nivå eller går upp en nivå. Också i Lovisa vill vi "levla" vår lärmiljö och höja kvaliteten, dvs. förändra kulturen, så att den blir bättre än innan projektet kommit igång: vi vill skapa modeller till individuella lärstigar samt verksamhetsmodeller till skolor och administrationen.

Som avstämning har vi äntligen en handlingsplan som vägleder processer och som uppdateras under årens lopp. Projektet i sig skapar inga stjärnor utan ger koordinaterna hur man skjuter iväg då det behövs – tryggt och målmedvetet, mångsidigt men kontrollerat och lagligt enligt paragraferna. Också grundskolan ska – och kan - utveckla sig för att ge varje barn de utmaningar som just det barnet behöver, på den individens nivå.

Under de första veckorna arbetade vi fram frågor som borde utredas och åtgärdas i första hand:

- *Hur vet vi vilka elever som har särskild begåvning?*
- *Har vi kompetens inom området? På vilket sätt kan vi få kompetens?*
- *Vilka rutiner finns och vilka saknas för att vi ska kunna uppmärksamma och möta begåvade elever?*
- *Hur kan undervisningen tillgodose varje elevs utveckling?*
- *Hur visar vi att vi har tillräckligt höga förväntningar på begåvade elever, och hur stödjer vi dem att uppfylla förväntningarna?*
- *Hur kan vi i skolan samarbeta med föräldrarna så att vi tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet?*

Bild: Fortbildningsdag i Kino Marilyn 2019

Bild: Titelsamling i Lovisa bibliotek

Vi bad lärarna i Lovisa beskriva med egna ord vad som ingår i begreppet "särbegåvning". Svaren samlade vi till ett s.k. ordmoln. De mest frekventa orden var "ovanlig, förmåga, bearbeta". När man jämför lärarkårens svar med Roland S Perssons (svensk professor i pedagogisk psykologi), definition på ämnet, kan man dra vissa paralleller i innehållet:

"Den är särbegåvad som kontinuerligt förvånar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet."

Lovislärarna var mycket eniga om att man ska beakta begåvade elevers behov i undervisningen. Man upplevde ofta att tiden inte räcker till för att ta hand om dessa elever i basgrupperna. Flera gånger nämndes det att tiden går åt till de elever som är svaga.

Det är inte helt problemfritt att ta upp begåvade barn och deras behov. Längs med vägen har det diskuterats, förutom begåvning, också olika elevers styrkor: hur förhåller man sig till styrkorna? Man har gärna velat diskutera begreppet "begåvad" i den meningen att ALLA är begåvade. Vad är skillnaden mellan personliga styrkor och begåvningen? Roland S Persson har hänvisat till problematiken i Mona Liljedahls bok (2017, 9):

"Vi har inga problem med ordet begåvad OM vi tillämpar det så att det gäller alla, men det bär de flesta emot att kalla någon som "obegåvad"."

EN SKOLA FÖR ALLA

Läraren gör skillnad på sina elever varje dag. Allt gott och ont kan födas eller dödas i skolan. När vi planerar undervisningen ska vi komma ihåg att eleverna som går i skolan nu jobbar fortsättningsvis 2075 (HS ledare 13.8.2012 / *Nyt koulunsa aloittavat työskentelevät vielä 2075*). Vi måste se till att vi utrustar våra elever med de bästa tänkbara verktygen.

Under projektets lopp har man inte enbart försökt hitta svar på frågor. Åtminstone lika viktigt, kanske t.o.m. viktigare, har det varit att komma på frågor som kräver svar. Generellt sett handlar det om ett försök att **höja kvaliteten** i undervisningen överlag - med hjälp av olika lösningar. Vi har elever som lär sig snabbare och mer på djupet. Alla grupper är likvärda och därför måste vi bredda undervisningen. Att stödja en grupp är inte att spränga en annan grupp.

Skollagen förutsätter inte att en elev har en diagnos för att få en anpassad undervisning. Det är snarare varje elevs rätt. En elev som har potential utöver det vanliga och visar sig att vara begåvad ska också få stöd:

Särskilda undervisningsarrangemang

Studierna för en elev kan delvis ordnas på annat sätt än vad som bestäms och föreskrivs i denna lag eller med stöd av den, om

- 1) eleven anses till någon del redan ha kunskaper och färdigheter som motsvarar den grundläggande utbildningens lärokurs,*
- 2) det med hänsyn till elevens förhållanden och tidigare studier till någon del är oskäligt att eleven skall genomgå den grundläggande utbildningens lärokurs, eller*
- 3) detta är motiverat av skäl som har samband med elevens hälsotillstånd.*

Om elevens vårdnadshavare inte har gjort en framställning om att elevens studier ordnas så som avses i 1 mom. eller föreskrivs med stöd av nämnda moment, ska elevens vårdnadshavare ges möjlighet att bli hörd innan ett beslut fattas. I undervisning för andra än läropliktiga ska eleven på motsvarande sätt ges möjlighet att bli hörd.

(Lag om grundläggande utbildning, kap. 3 § 18)

- Ordnandet av undervisning genom särskilda arrangemang

I Finland har vi klara nationella tankar för hur vi stöder barn som har svårt att nå målen i läroplanen, men just inga tankar för hur vi tar hand om barn som kan mycket mer.

Begåvade kan inte ses som en enhetlig grupp. Dessa barn är inte nödvändigtvis elever med bästa betyg. I Lovisa är vi ute efter individer på olika områden, som exempelvis de kreativa och socialt begåvade. I läroplansgrunderna står det att undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov:

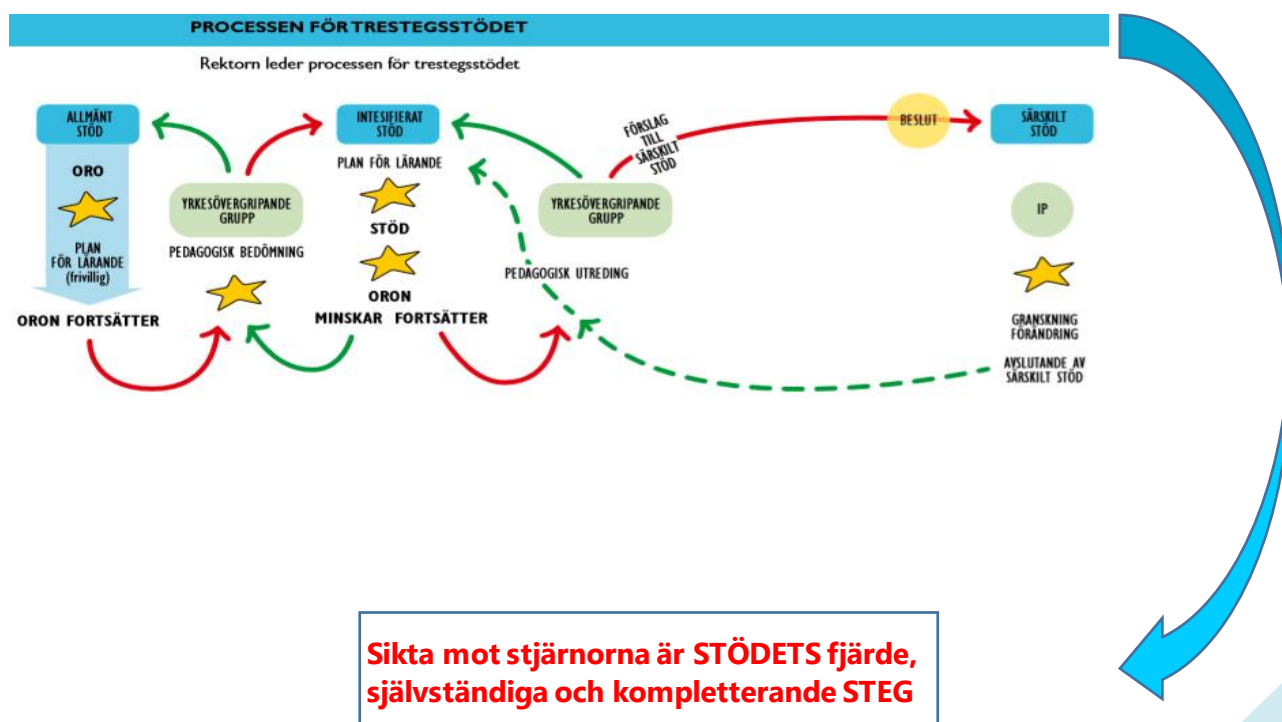
”Utbildningsanordnaren ansvarar för att göra upp en lokal läroplan och utveckla den. I läroplanen bestäms om det fostrande arbetet, undervisningen, bedömningen av lärande och om hur stöd, handledning och elevvård, samarbete mellan hem och skola samt övrig verksamhet ska ordnas och förverkligas. Där kompletteras och prioriteras ur ett lokalt perspektiv de mål, riktlinjer och centrala innehåll samt övriga frågor som gäller undervisningen som fastställs i grunderna för läroplanen. Utbildningsanordnaren ska utarbeta läroplanen med beaktande av elevernas behov, lokala särdrag samt resultat från utvecklingsarbete och intern utvärdering.”

(Grunderna för läroplanen 2014/1.2 Principer för uppgörandet av den lokala läroplanen)

I Finland har vi ett bra system och metoder för elever som behöver extra stöd i skolan. Däremot kan de starkast begåvade bli utan de utmaningar de behöver och har rätt till i undervisningen. Också på den lokala nivån vill man aktivt stödja elevers utveckling:

”Inom den grundläggande utbildningen satsas på utveckling av en positiv pedagogik. Varje elev ska ha möjlighet att utvecklas och uppleva glädjen av att lyckas i skolarbetet. Eleven handleds i att förstå och känna igen den egna lärprocessen.”

(Läroplan Lovisa 2019/2.5.2 Synen på lärande)

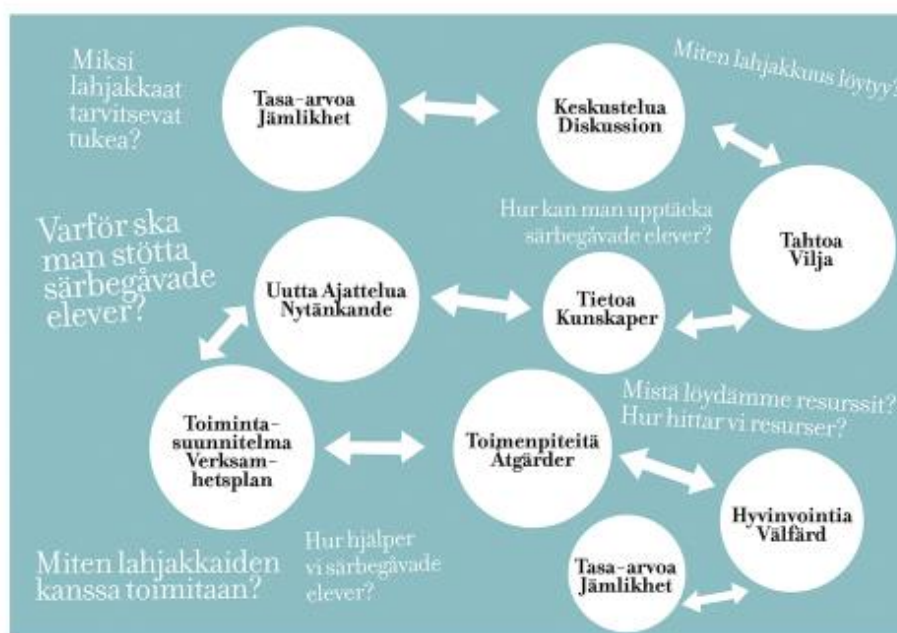
- Jämlikhet: Hur långt ska grundskolan sträcka sig när det kommer till barnen med olika utmaningar?

Man ska notera att i det stora hela ligger värdegrunden i **jämlikhet** – oberoende VEM det handlar om. För att citera Kari Uusikylä (2005, s. 195):

”Lahjakkaita lapsia ei pidä palvoa eikä nostaa muiden yläpuolelle. Heille kuuluu kuitenkin sama oikeus mikä jokaiselle tulisi taata, oikeus tasapainoiseen kasvuun, siihen, että tunne-elämä ja kyvyt saavat kehittyä suotuisasti. Koska lahjakkuus on suhteellinen käsite, lahjakkaita tulee aina olemaan vähän; tason noustessa kärki pakenee. Lahjakkaat yksilöt ovat rikkaus, eikä heitä pitäisi kadehtia. Ihmiset ovat erilaisia, vaikka ovatkin samanarvoisia. Jokaisesta löytyy myös lahjakkuutta, muodossa tai toisessa.”

Hög begåvning är inte något elitistiskt. De fattiga drabbas hårdast. De rika familjerna har andra alternativ att stötta sina barn. **Alla har inte högrepresterande hem att gå till.** Ifall föräldrarna inte ser barnet som högt begåvat kan också lärarna missa begåvningen. Man kan också vända på steken och lite förenklat konstatera att som begåvade individer identifieras oftast pojkar med högt utbildade föräldrar och möjligheter att delta i hobbyverksamhet. Det är högst troligt att en invandrar flicka som kämpar med dyslexi eller som varit med om en traumatisk händelse kommer att bli obemärkt - både i skolan och hemma (Mona Liljedahl, Lovisa 2019).

Det kan också hända att de elever som har lätt för sig i grundskolan i värsta fall saknar studieteknik och när de verkligen måste börja studera, kanske på gymnasie- eller universitetsnivå, blir det svårt för dem. Många begåvade elever har tagit inlärningsituationerna så att säga på talang och har varken behövt **träna sig på att ta sig över trösklar** eller **på att hantera sin frustration**. I en skola för alla borde alla ha rätt till utmaningar för att kunna lära sig nytt, rätt till att hålla upp motivationen, rätt till att lära sig hantera motstånd och rätt till att lära sig god studieteknik. Detta ställer stora krav på alla parter. Tid, stöd och insatser går hand i hand med planeringen, uppföljningen och resurserna.

- Rättighet och skyldighet: Individuellt anpassad undervisning för begåvade elever

Den grundläggande utbildningen handlar både om fostran och om undervisning. Målet är att stödja elevernas tillväxt som människor och som samhällsmedlemmar samt att lära ut nödvändiga kunskaper och färdigheter. Individens rätt till undervisning styr skolans verksamhet: **alla** elever ska få stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt – också de elever som har särskilda styrkor i olika ämnen har rätt till en undervisning som utmanar dem på deras egen nivå. Grunder eller berättigandet för ordnandet av undervisning för de särbegåvade kan man hitta i flera olika dokument. Formuleringarna är olika men innehållet rätt så lika.

Rättigheten i

- **Europarådets rekommendation 1994**
"Gifted children should be able to benefit from appropriate educational conditions that would allow them to develop fully their abilities, for their own benefit and for the benefit of society as a whole. No country can indeed afford to waste talents and it would be a waste of human resources not to identify in good time any intellectual or other potentialities. Adequate tools are needed for this purpose."
- **Finlands grundlag 731/1999 16 §**
"Alla har rätt till avgiftsfri grundläggande utbildning. Bestämmelser om läroplikten utfärdas genom lag. Det allmänna ska, enligt vad som närmare bestäms genom lag, säkerställa lika möjligheter för var och en att oavsett medellöshet enligt sin förmåga och sina särskilda behov få även annan än grundläggande utbildning samt utveckla sig själv."

Skyldigheten i

- **Lagen om grundläggande utbildning 628/1998 18 §**
"Studierna för en elev kan delvis ordnas på annat sätt än vad som bestäms och föreskrivs i denna lag eller med stöd av den, om
 - 1) eleven anses till någon del redan ha kunskaper och färdigheter som motsvarar den grundläggande utbildningens lärokurs,
 - 2) det med hänsyn till elevens förhållanden och tidigare studier till någon del är oskäligt att eleven ska genomgå den grundläggande utbildningens lärokurs, eller
 - 3) detta är motiverat av skäl som har samband med elevens hälsotillstånd."
 - **Grunderna för läroplanen 2014/1.2 Principer för uppgörandet av den lokala läroplanen**
"Utbildningsanordnaren ansvarar för att göra upp en lokal läroplan och utveckla den. I läroplanen bestäms om det fostrande arbetet, undervisningen, bedömningen av lärande och om hur stöd, handledning och elevvård, samarbete mellan hem och skola samt övrig verksamhet ska ordnas och förverkligas. Där kompletteras och prioriteras ur ett lokalt perspektiv de mål, riktlinjer och centrala innehåll samt övriga frågor som gäller undervisningen som fastställs i grunderna för läroplanen. Utbildningsanordnaren ska utarbeta läroplanen med beaktande av elevernas behov, lokala särdrag samt resultat från utvecklingsarbete och intern utvärdering."
 - **LP Lovisa 2016/2.5.2 Synen på lärande**
"Inom den grundläggande utbildningen satsas på utveckling av en positiv pedagogik. Varje elev ska ha möjlighet att utvecklas och uppleva glädjen av att lyckas i skolarbetet. Eleven handleds i att förstå och känna igen den egna lärprocessen."

Det är lika stora skillnader mellan barn med mild, medel, extrem och exceptionell (sär)begåvning som mellan barn med mild, medel, extrem respektive grav utvecklingsstörning. (Silverman 2009). Man kan konstatera att i snitt fem procent av eleverna kan räknas som särskilt begåvade. De behöver många gånger andra utmaningar än sina klasskamrater. Man har sällan elever med IQ över 140 i klassen. Däremot är sannolikheten hög att man som lärare har ett par måttligt begåvade elever i klassrummet (Mona Liljedahl, 2017, 15) – också i Finland.

Begåvade elever som inte har fått rätt stöd och stimulans i lägre år (årskurserna 1-6), slutar ofta att utveckla sina färdigheter. Det innebär att många särbegåvade elever ligger efter sina jämnåriga i färdigheter, till exempel i meningsstruktur, läsflyt, stavning, uppsatsskrivning, osv. Däremot ligger den särbegåvade eleven fortfarande kognitivt före sina normalbegåvade kamrater.

Eleverna är väldigt olika: en del har god förmåga att tänka både abstrakt och logiskt, en del har gott minne och lär sig snabbt. En del är motiverade och engagerade. Med det finns också elever som är utmanande på andra sätt: det är inte alltid lätt att uppmärksamma en särskilt begåvad elev eftersom det händer att de underpresterar i skolan för att passa in eller för att de har tappat lusten att lära sig.

SAMMA SVÅRIGHETER – OLIKA ORSAKER

Källa: Mona Liljedahl, Brainchild 2018, Stockholm Tekniska museet

"Det är utan tvekan så att i sammanhang där medelnummer dominerar riskerar både högpresterande och särbegåvade att på olika sätt fara illa. En normalpopulation har sällan problem att uttrycka förståelse för och inkludera de som uppfattas som svaga och oförargliga, men förståelse ges inte i samma utsträckning åt de högpresterande och särbegåvade."

(Roland S Persson i Socialmedicinsk tidskrift 2/2014)

En skola för alla – också för mig? Det är ett utmanande önskemål och krav. Det kräver välvilja, nyfikenhet, mod att prova och lära – av både läraren och eleven. Prova, och ifall det inte funkar, prova på nytt. Ibland kräver det försök på försök innan det blir bra.

- Att nå sin fulla potential: Den proximala utvecklingszonen

Redan Leo Vygotskij (1896-1934) tog upp den **proximala utvecklingszonen**. Han påstod att utvecklingen och inläringen sker just i denna zon. Vygotskij menar att man kan dela in en elevs utvecklingsnivå i tre olika zoner. Den första beskriver vad en elev klarar på egen hand. Den andra zonen beskriver vad en elev klarar av att lära sig genom att få vägledning och stöd. Slutligen beskriver den tredje zonen det som en elev inte klarar av trots att han/hon får ett massivt stöd. Det som är allra viktigast är att skilja på situationer: när klarar barnet av sina uppgifter på egen hand och när behöver hen hjälp för att komma vidare. Enligt Vygotskij är utbildningens uppgift att ge barn upplevelser inom deras proximala utvecklingszoner och därigenom uppmuntra och främja deras inläring.

Den proximala utvecklingszonen definieras alltså som den zon som barnet inte klarar av på egen hand. När en elev får arbeta med uppgifter som den klarar av att lösa på helt egen hand sker enligt Vygotskij ingen utveckling och inget lärande. Utifrån detta synsätt är eget arbete och "forskning" i skolan bortkastad tid och stöld av elevens dyrbara utvecklingstid. Det spelar en stor roll vad läraren tänker om dem – vad läraren tror att de kan klara. Läraren ska utmana sina elever. Här i Finland har bl.a. Pekka Peura talat varmt för detta.

Man kan låta alla elever arbeta självständigt inom samma tema men differentiera innehåll, process, slutprodukt och lärmiljö. Eleverna kan ha stor kunskapsbas utan att ha ett hum om självledarskap. En självledande person är medveten om hur hen påverkar och påverkas av andra. Enligt Kaplan ska följande ingå i arbetet för de högt begåvade eleverna:

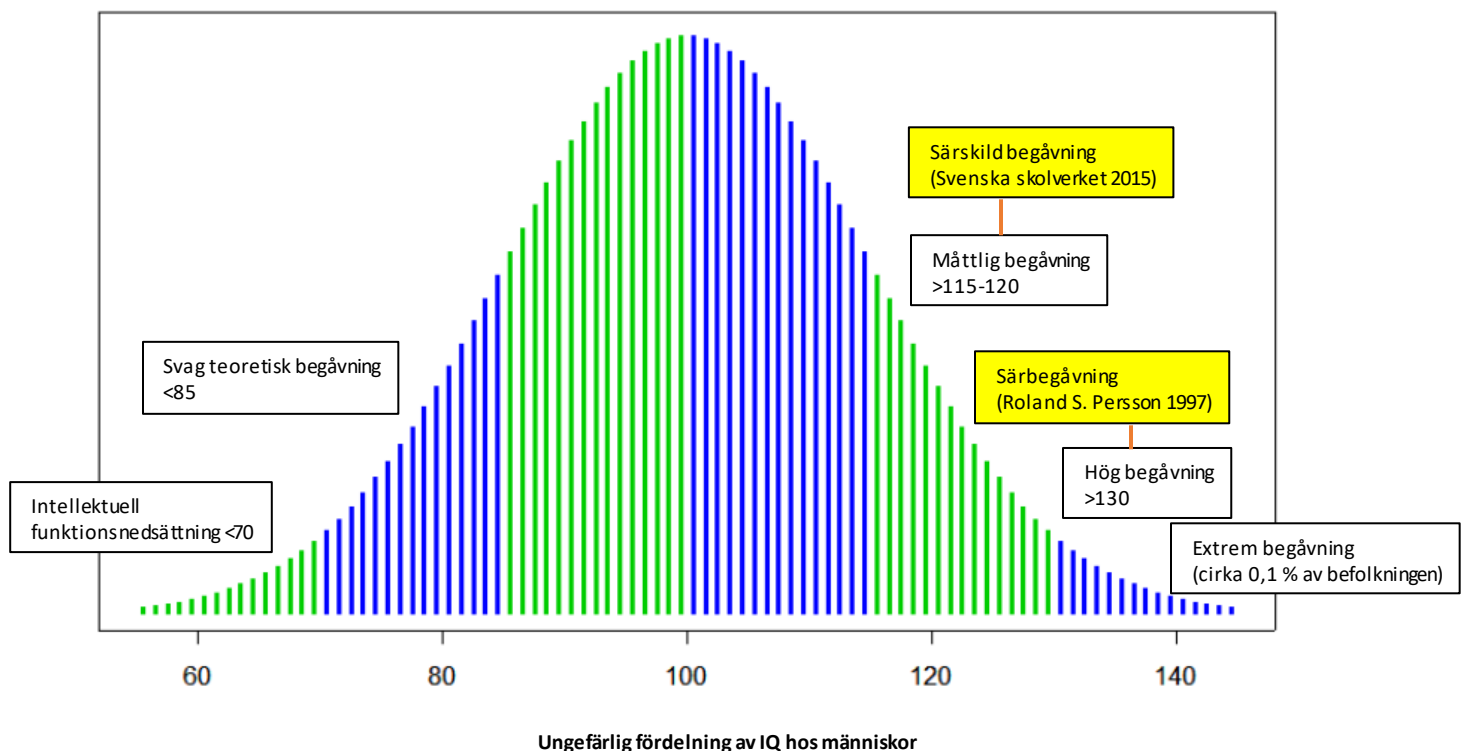
- *Stora frågor och viktiga begrepp*
- *En stor kunskapsbas*
- *Uppgifter som visar hur ämnet hör ihop*
- *Djupgående forskning*
- *Träning att resonera*
- *Avancerat tänkande*
- *Öva komplexitet och högt tempo*
- *Självledarskap*

"The point is that the child needs a more competent partner to help them realize their full potential" : <https://youtu.be/SzOTvkY3jOE>

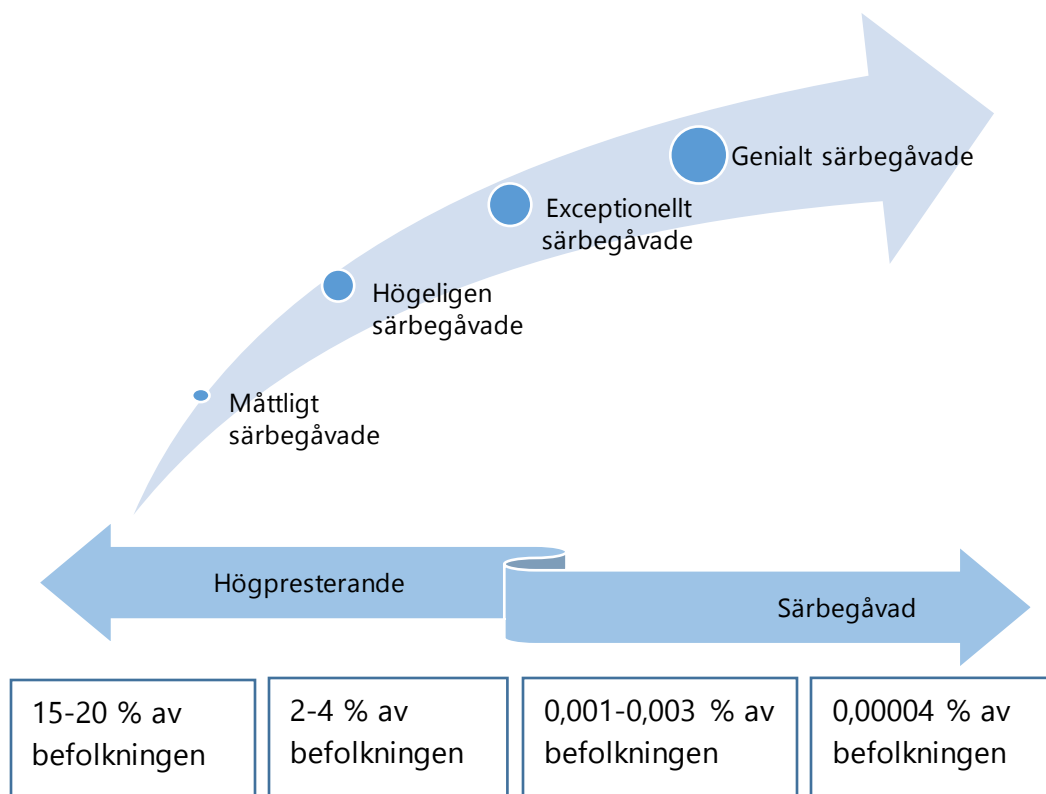
- Särbegåvning är mer än högt IQ

Begåvning liksom de flesta andra mänskliga egenskaper och förehavanden faller under den centrala gränsvärdessatsen: det vill säga, särbegåvning som fenomen förhåller sig till normalfördelningen. Alla är inte begåvade och alla kan inte bli. De begåvade utgör ett begränsat antal individer i en befolkning. Det råder viss diskussion om var i normalfördelningen man ska dra gränsen mellan begåvad och icke-begåvad. En majoritet av forskare är emellertid överens om att begreppet är för komplext och mätvärden behäftade med för många svagheter för att man strikt ska utgå från absoluta gränsvärden och mätbara kriterier. Diagnostik är på sin höjd preliminär och rådgivande.

FÖRDELNINGSSKALA ENLIGT WECHSLER

IQ-enheterna beskriver **inte människovärde utan kapacitet att tillägna sig någonting nytt**. Egentligen kan man strunta i IQ. Man har ingen nytta av det. Det finns (begåvnings)forskare (t.ex. Joseph Renzulli) som menar att särbegåvning är mer än högt IQ. Håll istället öga på sällsynthet. Det är viktigt att få samma möjligheter som andra – att få spela ut hela sin person. Lika viktigt är det att få spegla sig i andra. Man behöver referensgrupper/-personer – jämlingar - för utvecklingen (på engelska *peers*).

**Differentiering av särbegåvning i enlighet med normalfördelningen (efter Gagné, 1993 i Socialmedicinsk tidskrift 2/2014).
Vad vet vi då om dessa begåvade barn?**

- Föräldrarna är bra på att identifiera hög begåvning i sina barn.
- En hög begåvning kan märkas redan under barnets tre första år -> det är lika viktigt att tidigt identifiera snabb utveckling, som försenad utveckling.
- När föräldrarna inte sett barnet som högt begåvat, kan lärarna också missa begåvningen.
- Bästa åldern för att testa begåvning är mellan 5 och 8 år.
- Syskonens resultat ligger vanligen inom 5 eller 10 poäng. När ett barn i familjen har identifierats som högt begåvat, är chansen stor att alla medlemmar i familjen är begåvade. **MEN** andra barn ses som begåvade betydligt mindre ofta än förstfödda eller enda barn. (Orsak: andra barn väljer ofta motsatt väg.)
- Intelligensten är lika mellan pojkar och flickor.
- Begåvade flickor och pojkar har generellt sett olika strategier att bemöta utmaningar (sannolikt också olika utmaningar).
- **FLICKORNA:** döljer sina förmågor (=smälter in bland andra), lägger sin energi på att utveckla sociala relationer (=utseende och sällskaplighet viktigare än intelligens).
- **POJKAR:** lättare att upptäcka, upplevs ofta som omogna, kan hållas tillbaka ifall de inte delar gemensamma intressen med andra.
- Begåvade barn är asynkrona (ojämna i sin utveckling). Ofta känslomässigt intensiva, har större medvetenhet om svårigheterna och farorna i världen. **DE BEHÖVER STÖD** för att matcha sin kognitiva medvetenhet.
- Begåvade barn lär sig ofta bäst med en visuell-spatial lärostil. Utbildningsstrategier passar oftast audio-sekventiella inlärare.
- Begåvade barn får en bättre social anpassning i klasser med barn som fungerar som de själva. (Kanske inte i Finland?)
- Perfektionism, känslighet och intensitet = **ÖVERKÄNSLIGHET** (kräver stödjande miljö) -> högt utvecklad moral i vuxenlivet
- Cirka 60 % är introverta (75 % av extremt begåvade).
- Skillnader inom gruppen "särbegåvade": mild, medel, extrem och exceptionell särbegåvning.
- Det finns många fler exceptionellt begåvade barn än vad någon kan tro.
- Många barn som underpresterar har haft tidiga kroniska öroninflammationer -> även förmågorna påverkas inom stavning, räkning, handskrift, uttill-läring, uppmärksamhet, motivation att skriva.
- Begåvade barn kan ha dolda inlämningssvårigheter (hörselbearbetningssvårigheter/CAPD, svårigheter med visuell eller sensorisk bearbetning, rumslyg desorientering, dyslexi, uppmärksamhetssvårigheter).

KÄLLA: Linda Silverman i Anna Hass översättning

<http://glimrandeglimtar.blogspot.com/2015/09/vad-vi-vet-om-begavade-barn-linda.html>

Särbegåvade elever som **inte har fått stöd och stimulans i lägre år slutar ofta att utveckla** sina färdigheter. Tonåringar som "hemmasitter" kan vara slocknade särbegåvningar. Var fjärde elev som hoppar av high school i USA har hög begåvning. Silverman (2009) säger att det inte är alltid lätt att uppmärksamma en särskilt begåvad elev, eftersom det händer att de underpresterar i skolan för att passa in eller för att de har tappat lusten att lära.

Begåvade elever lär sig betydligt snabbare än de flesta jämnåriga. För att en särskild begåvning blir en talang krävs det både stimulans och stöd. Bland begåvade elever kan man, enligt rikssvenskarna, skilja mellan en särskild begåvning och extremt hög begåvning. En elev med särskild begåvning har en mycket god förmåga att tänka abstrakt och logiskt, kombinerat med gott minne och ett snabbt lärande - ofta även icke-kognitiva. Ibland finns anledning att särskilja den grupp av särskilt begåvade elever som har en extremt hög begåvning, eftersom deras begåvning skiljer sig på ett avgörande sätt från den som finns hos andra särskilt begåvade.

Det kan finnas behov att

- undervisa om strategier för lärande, här närmast metakognitiva strategier: **planera, reflektera och analysera** och därefter **utvärdera** arbetet och de använda strategierna för att korrigera eller belöna sig själv
- eleven tillsammans med läraren sätter upp individuella mål: funderar kring **vad hen kan, vad hen behöver träna på samt hur hen lär sig bäst**
- öva exekutiva färdigheter/kunskaper:
 - förmågan till att ta initiativ
 - tidsuppfattning
 - förmågan att planera och organisera.

Empati och rättvisepatos är karaktäristika som mycket ofta präglar särbegåvade individer:

"Varje människa behöver utveckla en känsla av delaktighet i olika sociala sammanhang för att kunna utveckla en upplevelse av kompetens given av den sociala kontexten; en nödvändighet för att kunna utveckla en stabil identitet och psykisk hälsa."

(Schaffer & Blatt 1990, enligt Persson och Kullanderi Socialmedicinsk tidskrift 2/2014).

För extremt begåvade elever kan det vara svårt eller rent av omöjligt att hitta jämnåriga att föra resonemang med. Läs gärna på www.mensa.se/gcp, www.brainchild.org/filurum och www.brainchild.org för allmän information om särskild begåvning. Notera att beskrivningar av extremt begåvade barn inte ska förväxlas med kriterier för särskild begåvning, då det kan få den olyckliga konsekvensen att dessa barn inte identifieras och därmed inte får sina behov tillgodosedda.

Media och fiktion visar ofta de mer spektakulära fallen, med fokus på prestation snarare än känslor och upplevelser. Merparten barn med särskild begåvning har mindre iögonfallande egenskaper och förmågor än de extremt begåvade, men de kan likväl ha stora behov.

KÄLLA: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskilt-begavade-elever> och Mona Liljedahl (2017)

- Sociala färdigheter och kognitiva kunskaper

Speciellt när det gäller acceleration, som exempelvis att hoppa över en årskurs, måste effekterna av acceleration på ett barns eller ungdomars välbefinnande vägas noggrant. Vilka är de psykologiska och sociala förutsättningarna för ett (yngre) barn att klara av skolvardagen med elever som är till och med flera år äldre än hen själv?

Vid sidan om föräldrarna spelar så klart skolans vuxna en nyckelroll. Lärarna kan använda enkäter för att identifiera styrkor (**SEBILAGORNA**)

Det är vettigt att bilda en mångprofessionell grupp som gör en mångsidig bedömning av barnets situation i sin helhet: en bedömning som beaktar inte bara kognitiva faktorer utan också sociala, fysiska, beteendemässiga och emotionella faktorer. Gruppen samlas enligt behov, från fall till fall, och kan inkludera t.ex. klassläraren, rektor, skolpsykolog, hälsovårdare, skolkurator och elevens vårdnadshavare. Gruppen kan också samlas kring en redan färdigställd plan och utvärdera dess effektivitet.

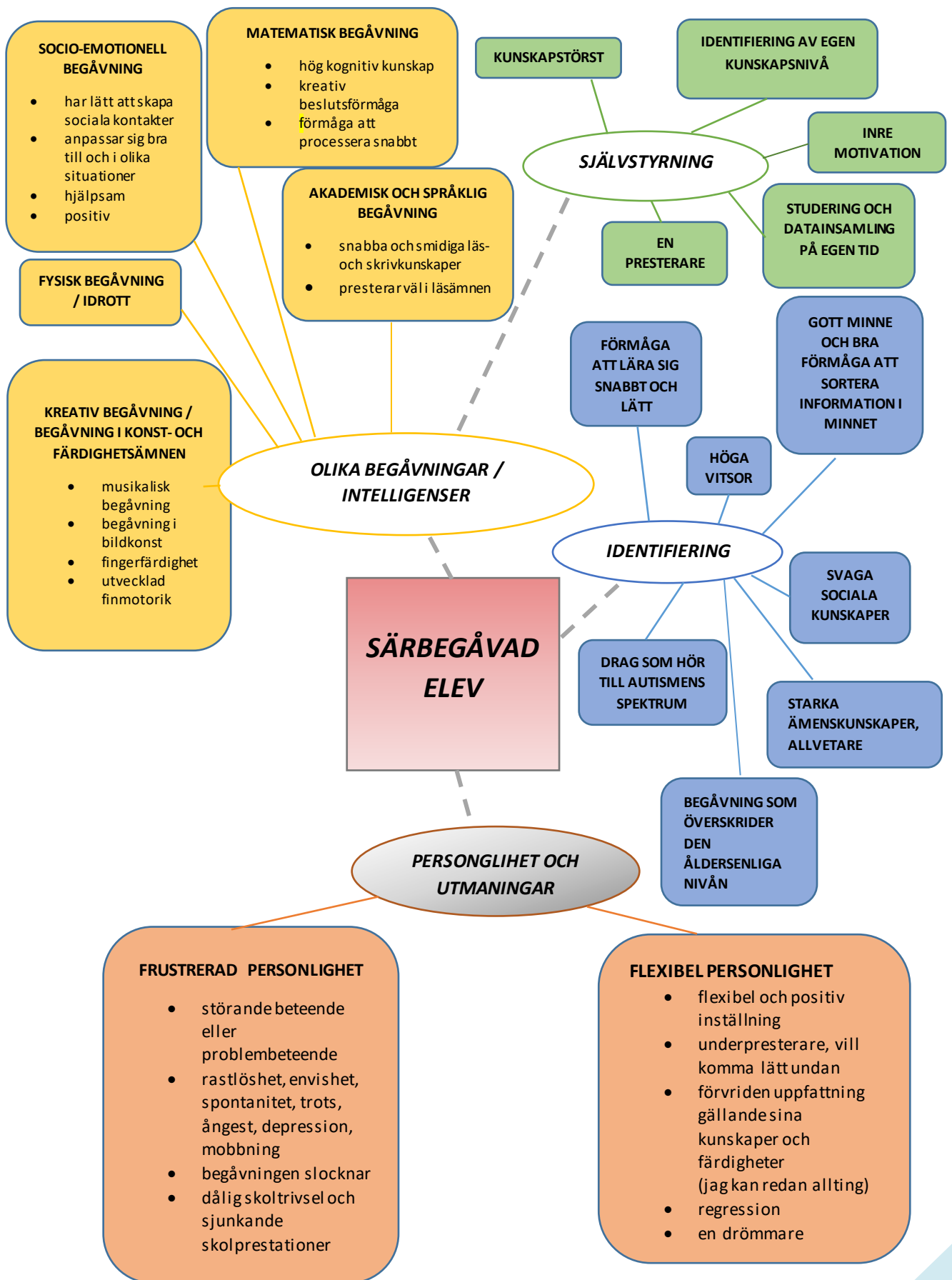
Eventuell särbegåvning hos förskolebarnen kan återspeglas t.ex. på följande sätt:

- *utmaningar i social interaktion*
- *fråga och fråga*
- *hänger på personalen*
- *agerar som en moralpolis*
- *blir arg och vägrar*
- *bossing*
- *dagdrömmare*
- *tänker "för mycket" (och blir mycket trött)*

Eleven borde ha möjlighet att gå snabbare fram, få möjligheter till fördjupning och skolan borde sammanföra begåvade elever. Ifall man bromsar in, kan kognitiv "shut down" ta över på grund av understimulans. (Mona Liljedahl, Brainchild 2018, Stockholm Tekniska museet)

Det är viktigt att komma ihåg att

- *högt begåvade presterar inte alltid*
- *svårigheter och problematiska beteenden som är vanliga för barn med inläringssvårigheter, o (adhd, autism osv.) är också vanliga för understimulerade högt begåvade barn.*
- *en elev kan samtidigt ha en hög begåvning och dyslexi, adhd, autism eller någon annan svårighet.*
- *många högt begåvade underpresterar. Ibland med flit, för att vara mer som alla andra. Ibland för att de inte är motiverade.*
- *högt begåvade kan må psykiskt dåligt av att aldrig få jobba i sin takt, på sin nivå.*

Seppäläinen Saara (2016): speciallärnarnas uppfattningar om begåvade elever som en grupp/helhet

- Ökad risk för sociala eller emotionella problem?

Några vanliga frågor och funderingar (<http://www.begavadebarn.nu/till-psykologer.html>)

Fråga: Det torde väl inte vara något problem om man är extra bra på att läsa eller skriva under tiden man hoppar hopprep på rasten? Särbegåvningen ger ju inget omedelbart försprång där och man är inte så olika kamraterna i det man ägnar sig åt.

Ett barn med generell begåvning på särskolenivå kan få problem att umgås socialt med normalbegåvade jämnåriga. På samma sätt kan ett barn få problem om de ligger lika långt från sina kamrater åt andra hållet. Inte på grund av att man hoppar bättre, utan på grund av att det sociala samspelet handlar om så mycket mer än hur bra man presterar i den aktuella aktiviteten. Det kan vara OK ett tag att leka med enklare regler än man skulle vilja, att roliga observationer eller skämt man kommer på möts med oförståelse, eller att andra säger saker man själv redan tänkt på. Men det innebär också att man inte känner sig förstådd. Att man inte känner sig sedd för den man är.

Fråga: Du ger rådet att sammanföra begåvade barn med varandra, men det måste ändå vara viktigare att begåvade barn lär sig umgås med normalbegåvade barn?

Även särskilt begåvade har rätt att leka för lekandets egen skull. Man nekar inte normalbegåvade barn att leka med sina intellektuella likar bara för att det är nyttigt för dem att lära sig att umgås med andra. Begåvade barn kan ha svårt att hitta någon att bara ha roligt med, urvalet är mindre och därför kan de behöva hjälp att hitta andra. Däremot kommer det alltid att finnas gott om tillfällen att umgås med normalbegåvade ålderskamrater.

Fråga: Blir inte sociala interaktioner ett problem bara för dem som har en nedsatt IQ i kombination med hög intellektuell begåvning? Det är då inte begåvningen som är problemet utan den nedsatta sociala förmågan.

Man kan ju först fråga sig varför det per default ska vara den begåvade personen som ska anpassa sig. Men om en högbegåvad individ ändå väljer att försöka anpassa sig efter normalbegåvade jämlingar krävs inte bara att man åsidosätter delar av sig själv, det är dessutom en mycket svår uppgift i sig. En social förmåga inom genomsnittet räcker sannolikt inte till.

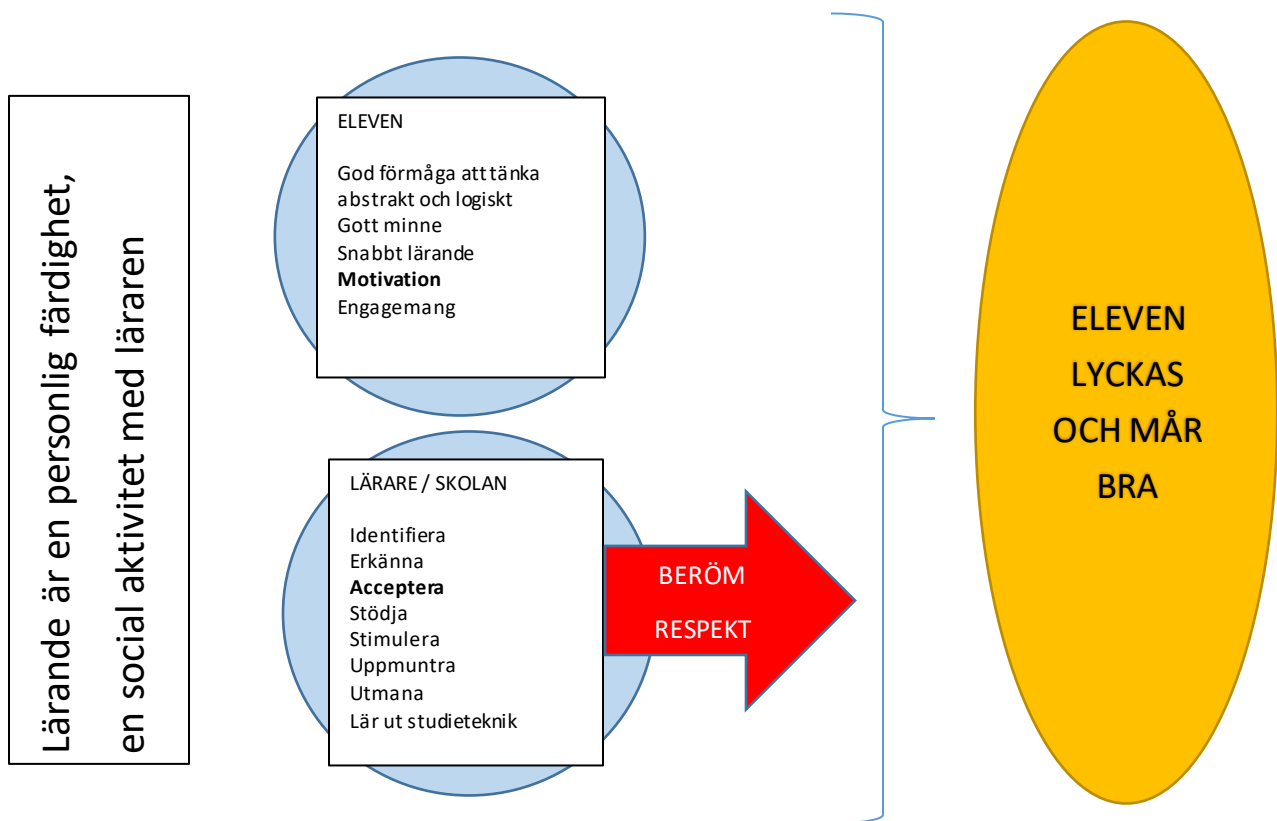

William J. Sidis 1898-1944

"Someone has said that genius is of necessity solitary, since the population is so sparse at the higher levels of mental ability. However, adult genius is mobile and can seek out its own kind. It is in the case of the child with extraordinarily high IQ that the social problem is most acute. If the IQ is 180, the intellectual level at 6 is almost on a par with the average 11-year-old, and at 10 or 11 is not far from that of the average high-school graduate. The inevitable result is that the child of IQ 180 has one of the most difficult problems of social adjustment that any human being is ever called upon to meet." (Burks, Jensen & Terman, 1930).

- Pygmalioneffekt

Begreppet Pygmalioneffekten kommer från den grekiska mytologin där Pygmalion förälskade sig i den skulptur som han själv hade. Ibland kallas fenomenet också för Rosenthaleffekten. Lärares förväntningar har stor påverkan på elevens lärande. Den amerikanska forskaren Robert Rosenthal, Harvard University, gjorde en studie tillsammans med rektor Leonore Jacobson. Lärarna informerades om elevernas kunskaper. Man påstod att en del av eleverna var mera framgångsrika än andra. Efter åtta månader kunde man konstatera att lärarna hade uppmuntrat de elever som de hade positiva förväntningar på. Det var bara det att de "begåvade" eleverna hade valts ut slumpmässigt, utan hänsyn till vilka som faktiskt varit bäst på det första provet.

Egentligen kan man generalisera effekten: en förälders uppfattning av ett barn har stor betydelse, men så har också en lärares. Lärares falska negativa eller positiva uppfattning av ett barn skapar ett beteende som i slutändan får uppfattningen att gå i uppfyllelse. Det här resultatet kan användas i positiv mening: genom att acceptera elevernas kunskaper och kapacitet kan man uppmuntra elever till bättre resultat. **Läraren har desto viktigare roll när familjen inte ser barnets begåvning.**

Relationen mellan förväntningar och resultat är klar: de **elever som lärarna tror kan göra framsteg förbättrar sina resultat i högre grad än omgivningen**. I det långa loppet kan Pygmalioneffekten bli till allas fördel: rätt (och rimligt) styrkt kan höga förväntningar ge bättre resultat (alltid?) hos alla elever.

- Finns det vilja finns det också lösningar

Lätta uppgifter är inte stimulerande. Mer av samma, är inte stimulerande. Traggla sådant jag redan kan, eller inte kan, är inte stimulerande. Fäst inte dig i läromedel. Huvudsaken är att barnet har något nyttigt och vettigt att göra. Även om du önskar att göra mycket mera än vad du gör, ska du vara stolt över det som du har kommit med:

... allt du gör från och med nu kan vara ovärderliga bidrag till den didaktiska praktiken. Varje minsta myrsteget du tar i det här området är ett steg på månen (Mona Liljedahl, 2017 s. 19).

Ibland kan det hända att man behöver ordna årskurslös undervisning i enskilda skolämnen genom att accelerera en elev från årskurserna 1-6 till årskurserna 7-9 eller från årskurserna 7-9 till gymnasiet. Samarbetet över skolnivåer är inte frivilligt.

Lärartjänstens innehavare kan inte vägra vissa arbetsuppgifter eller välja de elever som ska undervisas. En lektor ger ämnesundervisning. Också enstaka elever i vissa fall i årskurserna 1-6 kan få sin undervisning i form av ämnesundervisning av en ämneslärare istället för klassundervisning av klassläraren. (**Kommunförbundet Teija Metsäranta, ledande arbetsmarknadsjurist, e-postkorrespondens**).

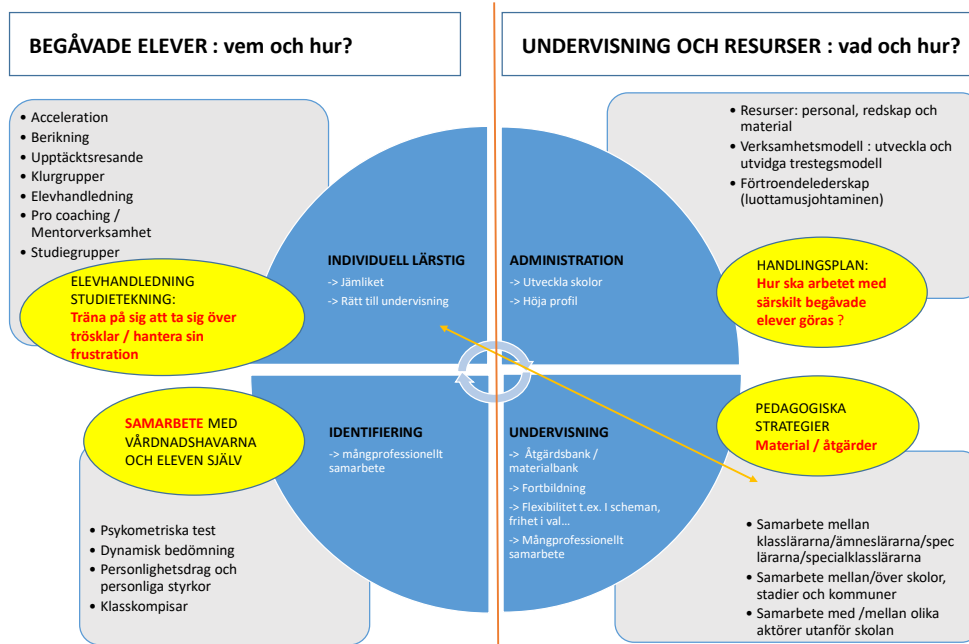
Skolan behöver anamma ett förhållningssätt som innebär att undervisningen anpassas utifrån elevens förmågor. Att inte uppmärksammas eller ens accepteras av sina lärare och klasskamrater är en katastrof för vilket barn som helst. Ju mer olik en individ är den grupp den befinner sig i, desto större sannolikhet att individen marginaliseras eller t.o.m. stigmatiseras av majoriteten. Det kan ofta vara svårt att förstå särskilt begåvade personers tankar och logik, och tvärtom. Där är lärarens roll viktig. Oavsett pedagogiken så är lärarens acceptans och uppmuntran avgörande för hur en högt särbegåvad elev har det socialt. Det är viktigt att läraren har höga förväntningar på eleverna.

Lärarnas attityder gentemot begåvade elever och deras beredskap att differentiera undervisningen har identifierats som nyckelfaktorer för att stödja begåvade elever:

- *Skolamföreläsningen ska utvecklas för att acceptera och stödja olika talanger så att barn/elever kan komma fram och utvecklas.*
- *Det är viktigt för begåvade elever att identifiera sitt begåvningsområde så att de kan stöttas så tidigt som möjligt och genom flera olika sätt.*
- *En begåvad elev ska inte användas enbart som hjälplärare. En begåvad elev ska också ha möjlighet att lära sig nya saker i skolan och utveckla sin talang.*

Särskilt begåvade barn behöver precis som vilket annat barn som helst, umgås med jämlingar. Med utgångspunkt från normalfördelningen kan man anta att det i en population finns ungefär 15-20 % måttligt särbegåvade individer (benämns också högrepresterande), 2-4 % högeligen särbegåvade, högst 0,003 % exceptionella och färre än 0,00002 % genialt särbegåvade. Det är vanligt att högrepresterande och särbegåvade snarast misstänkliggörs eller exkluderas därför att de utgör ett mer eller mindre omedvetet hot mot sin omgivning. Detta är alarmerande att i ljuset av svensk forskning har det visat sig, att 92 % (N = 287) av intellektuellt avancerade elever i den svenska skolan hade betydande psykosociala problem på grund av den för dessa elever fattiga pedagogiska miljön och bristen på stöd och förståelse för sin särart både i lärarkåren och i de egna hemmen (**Persson, 2010 i Socialmedicinsk tidskrift 2014: VOL 91, nr 2**).

I NÖTSKAL: identifiering, planering, genomförandet och utvecklantet av undervisningen

Skyldigheten för ordnandet av undervisning (också) för de särbegåvade tas fram också i **lagen om grundläggande utbildning 628/1998, § 18:**

”Studierna för en elev kan delvis ordnas på annat sätt än vad som bestäms och föreskrivs i denna lag eller med stöd av den, om

1) eleven anses till någon del redan ha kunskaper och färdigheter som motsvarar den grundläggande utbildningens lärokurs,

2) det med hänsyn till elevens förhållanden och tidigare studier till någon del är oskäligt att eleven ska genomgå den grundläggande utbildningens lärokurs, eller

3) detta är motiverat av skäl som har samband med elevens hälsotillstånd.”

För att i ett tidigt skede upptäcka ett behov av stöd ska elevens situation följas och stödet inledas genast då ett behov uppstår. Stödet till eleven ska vara flexibelt, planerat på lång sikt och kunna anpassas enligt behovet och de olika stödformerna ska användas enskilt eller tillsammans för att komplettera varandra. Lärandet följs upp kontinuerligt och systematiskt för att eleven får ändamålsenligt stöd på sin egen utvecklingsnivå.

Viktigaste av allt är att ALLA parter har en gemensam uppfattning gällande

- behov
- önskemål
- kritiska punkter.

STEG FÖR STEG

OLA OLSSONS LATHUND: allmän
kartläggning efter att man har
uppmärkt något i barnets beteende
som upprepade gånger överraskar
den/de vuxna (BILAGA 1)

steg 1

ULRIKA ASPEFLOS
(tillämpad) SEP-modell:
elevens hörande (BILAGA 2)

steg 2

ULRIKA ASPEFLOS
(tillämpad) SEP-modell:
vårdnadshavarens hörande (BILAGA 3)

steg 3

BETTS OCH NEIHART:
identifiering
diskussionsunderlag (BILAGA 4)

steg 4

PLAN FÖR LÄRANDE:
den pedagogiska bedömningen och
planen för lärande görs, vid behov
tillsammans med den
mångprofessionella
studerandevårdsgruppen

steg 5

- STEG 1 allmän kartläggning

Skolpersonalen behöver få en samsyn kring elevens

- kunskapsnivå
- färdigheter och attityder
- svårigheter och styrkor
- stressfaktorer och stresskänslighet
- förmågor och intressen

i de olika ämnena / i de olika situationerna, för att handleda eleven på bästa möjliga sätt.

Kartläggningen baserar sig på Ola Olssons lathund (BILAGA 1). Den fungerar inte som en checklista. Checklistorna överlag kan leda fel och "Lärare kan låsa sig vid det som står på listan istället för att använda sina "glasögon" och sin professionalitet" (Mona Liljedahl 2017, 42).

Denna lathund är tänkt att användas vid diskussioner om elever som du tror kan vara särskilt begåvade. Den fungerar som hjälp till en början. Detta är inte tänkt att vara ett dokument som ska sparas och följa eleven utan **endast ett samtalsunderlag**:

Börja gärna med att ställa frågor:

1. Vem har ställt frågan huruvida eleven är särbegåvad och varför?
2. Gäller frågeställningen alla ämnen eller endast något/några?
3. Vilka tecken som kunde syfta till högt begåvat barn kan du se?
4. Vilka ANDRA kännetecken kan DU se hos eleven?

Genom samtal med fokus på dolda eller uppenbara kapaciteter kan man också komma fram till att det handlar om en elev som tidigt har utvecklat förmågor som inte riktigt passar in i förväntningarna (nattlig aktivitet som orsakar sömnbrist, aktiviteter som är mycket avancerade för åldern, understimulans, att dölja sig medvetet, besvärlig och komplicerad relation till lärare, utanförskap, lätt för det svåra - svårt för det lätta mm.) Då är det viktigt att ge eleven en helt ny kartbild över sina förutsättningar och förmågor – inte använda det som ett underlag för krav.

*"Elevens egen skolhistoria utgör ofta den absolut bästa källan till att upptäcka och identifiera särbegåvning",
säger Mona Liljedahl (2017, 37).*

- STEG 2 OCH 3 hörandet av eleven och vårdnadshavaren

Några korta tips inför samtal:

- *Se till att någon tar på sig ansvaret att leda samtalen och ser till att alla kommer till tals. Samtliga deltagare har värdefulla erfarenheter, tankar och idéer. Se till att ge utrymme till alla.*
- *Försök att hjälpa varandra att föra samtalet framåt.*
- *Utse någon i gruppen som för anteckningar för att hjälpa er med summering.*
- *Se till att man avrundar samtalen med en tydlig bild av vad som blir nästa steg, samt vem som gör vad.*

Eleven och hans vårdnadshavares åsikter/synpunkter kring skolsituationen är viktiga. Hörandet består av två delar: en del för eleven och en egen del för vårdnadshavare. Båda delarna följer Ulrika Aspeflos Aspeflos SEP (**skola-elev-plan**) material i tillämpad form MED Ulrikas tillåtelse (BILAGORNA 2 OCH 3).

Hörandet görs med elevfokus och utifrån att skolan har ansvar för att förbättra skolsituationen för eleven i samråd med såväl eleven som dennes vårdnadshavare. Hörandet beaktar de olika synpunkterna som kan orsaka vantrivsel i elevens skolvardag bl.a. bristande måluppfyllelse, eller problematisk skolfrånvaro.

Den psykosociala situationen utanför skolan kartläggs inte i någon närmare utsträckning i detta material, utan bör (vid behov) kartläggas på annat sätt. Fokus ligger på att förstå bakomliggande svårigheter och samtidigt bygga på de styrkor och intressen som eleven uppvisar för att kunna förändra skolsituationen.

Inför hörandet finns följande grundantaganden:

- *Eleven har en svår skolsituation.*
- *Eleven är förmodligen i behov av*
 - *återhämtning*
 - *kravanpassning*
 - *relationsbyggande insatser*
 - *strategier/redskap för stressreducering*
 - *ökad känsla av kontroll mm.*
 - *behov av någon som kan vara språkrör till nätverket runt eleven.*

Vi har gjort en egen version av SEP - med mycket små förändringar. Kartläggningen används med Ulrika Aspeflos tillåtelse. Hon har skapat materialet och frågeformulär för både eleven och vårdnadshavaren. Den tredje delen av SEP-modellen (skolans kartläggning) har vi lämnat bort.

- STEG 4 identifiering

Kunskap att upptäcka och stödja: (Elisabeth Mellroth, Brainchild Pro 2018 Stockholm Tekniska museet)

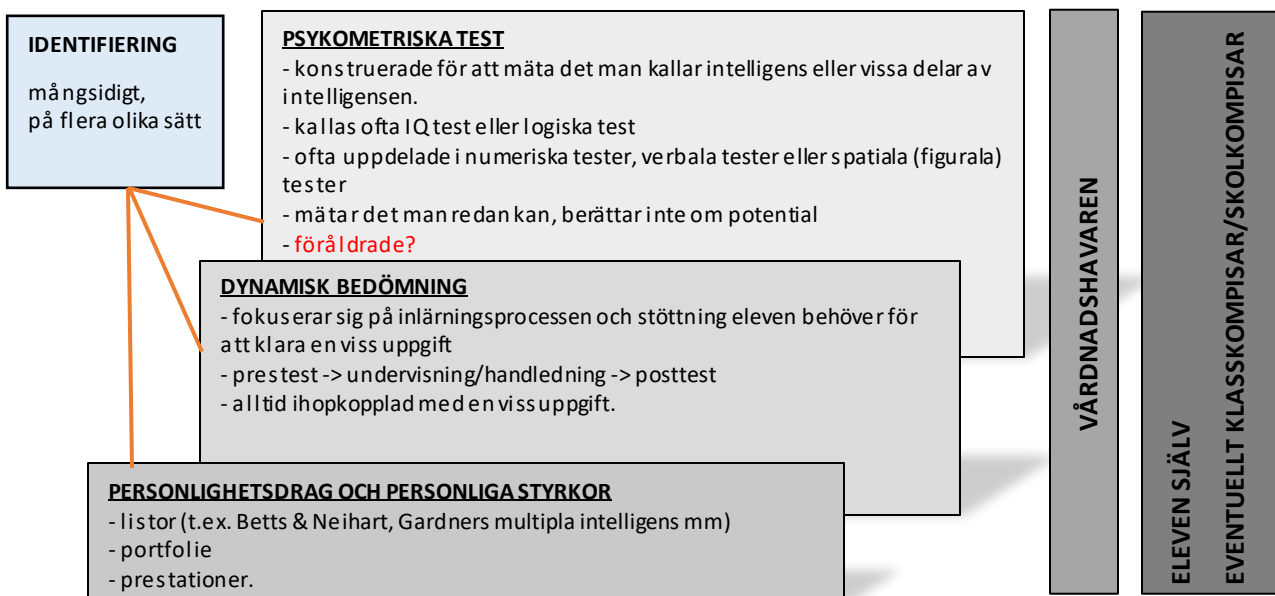
- allmänt om särskild begåvning
- olika modeller kring identifikation
- socioemotionell utveckling
- underprestation
- differentierad undervisning
- olika pedagogiska metoder inom och utanför skolans ram
- analysera och utveckla undervisning
- kollegor att arbeta tillsammans med.

Ifall kartläggningen och hörandet (STEGEN 1, 2 och 3) visar sig att det fortsättningsvis finns behov att gå vidare, är det dags att sätta igång själva identifieringsprocessen. Ingen av verktygen fungerar enskilt. Identifieringsprocessen är inte stabil utan den kan variera från fall till fall.

Elever som inte själva vet om sina förmågor är svårast att upptäcka (Mona Liljedahl 2017, 37).

De elever som ofta upptäcks är (Mona Liljedahl Brainchild Pro 2018 Stockholm och Lovisa 2019):

- etniskt infödda
- pojkar
- utan diagnos(er)
- socioekonomiskt/kulturellt starka föräldrars barn.

"Den är särbegåvad som kontinuerligt förvånar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet." (Roland S. Persson)

1. Psykometriska test och skolpsykologi

I Lovisa, i samarbete med skolpsykologerna, har vi beslutat att kommunen inte kommer att börja testa barns begåvning. Särbegåvning kan dock dyka upp i en pågående undersökning som ett biresultat och då kommer det att beaktas i utlåtandet.

Utredningen som utförs av skolpsykologerna för att kartlägga skolgångsfärdigheter är en omfattande process och relativt resurskrävande. Det krävs flera möten med både eleven och vårdnadshavaren för att kartlägga elevens helhetsituation. Det kräver också mycket tid att analysera och tolka data från utredningar. Det finns inte heller resurser för att kartlägga enbart elevens eventuella begåvningar eller intelligens.

Sociala och kognitiva färdigheter

Speciellt när det gäller acceleration, att hoppa över en eller flera årskurser, måste effekterna av acceleration på barns eller ungdomars välbefinnande övervägas noggrant: Vilka och hurdana är de psykiska och sociala färdigheterna som krävs för att eleven ska kunna klara sig i en grupp med äldre elever?

Enligt skolpsykolog Enni Hongisto väger de sociala kunskaperna speciellt mycket i vågskålen speciellt vid tonåren och skadan kan vara större än nyttan. Den svenska kollegan Peter Sundsten håller med om det.

Enligt Peter Sundsten kan de FLESTA barn dra nytta av differentieringen uppåt. Samtidigt ska man komma ihåg att det naturligtvis finns också några undantag som drar ÄNNU större nytta av acceleration. IFALL ett barn/en ungdom befinner sig på så hög nivå i sitt tänkande att inte ens läraren kan stöda henne/honom är det mycket osannolikt att situationen blir bättre genom att hoppa över en, två eller till och med tre årskurser (dvs. radikalacceleration).

Konsulterande stöd

Förutom elevens vårdnadshavare spelar skolans vuxna en nyckelroll när man försöker identifiera begåvade elever. Läraren kan använda olika slags blanketter för att kartlägga elevens styrkor. (Kolla bilagorna)

En bedömning av elevens situation kan också göras tillsammans med en mångprofessionell grupp. Gruppen kan bestå av klasslärare, rektor, skolpsykolog, skolhälsovårdare, skolkurator och vårdnadshavare. Gruppen kan också samlas kring en redan färdigställd plan och utvärdera dess effekt.

Människan vill förstå olika psykiska processer. Begåvning kopplas ofta ihop med intelligens. Om intelligens har det forskats ganska mycket, men under de senaste decennierna har det varit tystare. Det har gjorts många försök att definiera intelligens och olika definitioner kan passa olika situationer. Den så kallade CHC-modellen

(Cattell-Horn-Carroll) är kanske en av de mest använda modellerna i vetenskapen för att förklara intelligensinnehållet och används som bas för flera IQ-test.

De flesta begåvnings-test är konstruerade för att mäta delar av intelligensen. Resultatet påverkas av mycket och felmarginalen kan vara stor. En och samma individ kan uppnå varierande resultat.

Psykometriska test används just inte (**Suvi Eskelinen, Jyväskylän yliopisto**). De psykometriska verktyg som psykologerna kan använda för att identifiera särbegåvning är

- *WISC-R (Wechsler Intelligence Scale for Children-Revised)*
- *Ravens matriser*
- *Guilfords test (Guilford's t Alternative Uses Task)*
- *TTCT (Torrance Test of Creative Thinking).*

I Lovisa ser skolpsykologerna sin roll som konsulter när en lärare behöver stöd för sina tankar. I Finland anses det allmänt att skolpsykologer fokuserar sitt arbete på att kartlägga inlärningssvårigheter och elevers psykiska situation (**Suvi Eskelinen, Jyväskylän yliopisto 2018**). Vi följer samma policy i Lovisa.

Bild: Emma Jansson, Generalshagens skola

2. Dynamisk bedömning

Med hjälp av standardiserade tester kan vi göra en bedömning av vad barnet eller eleven kan just i dag (statisk bedömning). Testerna ger dock inte svar på vad hen har möjlighet att kunna längre fram. Dessa tester indikerar inte egentligen om barnets inlärningsförmåga utan berättar närmast om elevens inläring i stunden.

Medan statisk bedömning ger oss kunskap om barnets nivå, får vi vid dynamisk bedömning information om hur stor utvecklingspotentialen är. **Dynamisk bedömning lägger vikten på själva inlärningsprocessen och mäter barnets inlärningsförmåga.** Testning innebär att vi testar, undervisar och sedan testar igen (pretest – undervisning – posttest). Fördelen med detta sätt att testa är att vi har kontroll över vad som har skett mellan den första och den andra testningen.

Bland annat Mona Liljedahl rekommenderar att ifall du har på känn att barnet är extremt begåvat lönar det sig att testa **kunskapstak** (på engelska Above-Level-Testing), dvs. testa var barnet bemöter sina EGNA begränsningar. Tanken är att man testar riktigt högt dvs. 2-6 år över elevens ålder. (tex. <https://belinblank.wordpress.com/2016/10/06/best-kept-secret-in-gifted-ed/>)

Redan Leo Vygotskij (1896-1934) tog upp den **proximala utvecklingszonen**. Han påstod att utvecklingen sker just på denna zon. Bl.a. Pekka Peura talar varmt om denna princip. Den proximala utvecklingszonen definieras alltså som den zon som barnet inte klarar av på egen hand. När eleven måste arbeta med uppgifter som hen klarar av att lösa på helt på egen hand sker enligt Vygotskij ingen utveckling och inget lärande. Utifrån detta synsätt är eget arbete och "forskning" (utan handledning) bortkastad tid och stöld av elevens dyrbara utvecklingstid.

Bild: Kyrkoby skola

3. Betts & Neiharts profiler

Särskild begåvning är alltid mera än IQ. Begåvade elever är ofta svåra att identifiera i skolan. De är allt annat än heterogen grupp. Det finns många kännetecken att hålla ögonen på. Det är inte alltid skolan som först upptäcker elevens behov. Också hemmet kan upptäcka att elevens undervisningsbehov är större eller djupare än vad skolan har att komma med. Men läget kan tyvärr också vara tvärtom: hemmet ser inte alltid potentialen som eleven har eller uppskattar inte ämnesområdet där eleven presterar bättre än bra. (Mona Liljedahl, 2017).

Det finns olika listor som betonar på olika sätt personlighetsdrag och personliga styrkor. Till denna handlingsplan har vi valt att betona Betts & Neiharts modell MEN det går bra att komplettera identifiering t.ex. med Gardners teori över Multipla intelligenser.

George Betts och Maureen Neihart profilerar sex olika typer av begåvade individer. De kan hjälpa lärare och föräldrar att titta närmare på de känslor, beteenden och behov som begåvade barn kan ha. Matrisen (BILAGA 4) beskriver och jämför sex olika profiler för begåvade barn. Anna Hass, som skriver en blogg på namnet Glimrande glimtar, har översatt Betts & Neiharts ursprungstext (<http://www.davidsongifted.org/Search-Database/entry/A10114>). Hon har vänligen lovat att vi får låna hennes översättning (BILAGA 4).

Man kan printa ut ett eget exemplar åt vårdnadshavarna och fråga dem var de skulle placera sitt barn. Också eleven själv kan försöka identifiera sig själv och sina personlighetsdrag. I blanketten finns också åtgärdsförslag både för hemmet och för skolan. Elevens och vårdnadshavarnas listor fungerar bra som diskussionsunderlag då man samlas med skolans representanter för att diskutera eventuella undervisningsarrangemang.

Observera dock att Betts & Neiharts modell är ett teoretiskt verktyg som kan ge insikter för att underlätta identifiering MEN modellen kan inte ses som en direkt diagnostisk klassificeringsmodell utan man behöver använda flera olika verktyg till identifiering.

Bild: Yrkeskväll i Navigatorn-Ohjaamo, Lovisa

- STEG 5 plan för lärande

Det är i första hand läraren som informerar elevens vårdnadshavare om planerade undervisningsarrangemang. Men det är inte enbart en lärarfråga. Skolans rektor ansvarar för att elevens behov av stöd beaktas.

Det behövs ibland också en mångprofessionell grupp för att ordna helheten. De stora frågorna runt ordnandet av undervisningen måste lösas med administrationen:

- *Finns det behov av att utveckla arbetet i denna del?*
- *I så fall – vad behöver utvecklas?*
- **Varför** *behöver det utvecklas?*
- **Hur** *ska vi göra för att utveckla arbetet?*
- **Hur** *går vi vidare?*

Skolans uppgift är att planera och genomföra en undervisning som möter elevernas behov. När läraren märker studerandes behov av uppgradering, utarbetas en pedagogisk bedömning. Pedagogisk bedömning byggs upp i samarbete med lärarna, elevens vårdnadshavare, elevvårdspersonal samt vid behov med utomstående sakkunniga.

Ordnandet och genomförandet av undervisning behandlas i den **mångprofessionella elevvårdsgruppen** och **sammanställs i den pedagogiska bedömningen**. I grunderna för läroplanen för förskolan och för den grundläggande utbildningen beskrivs innehållet för den pedagogiska bedömningen. Undervisningen ska bilda en organiserad helhet. Betydelsen av individuell handledning betonas. Syftet är att erbjuda barnet ett helhetsmässigt och planerligt stöd.

Utbildningsstyrelsen har tagit ställning till ordnandet av undervisning för särbegåvade elever: dessa elevers undervisning kan inte anses vara en del av trestegsmodellen. Med andra ord, trots att ordnandet av undervisning för vissa delar kan se ut som en del av trestegsmodellen, måste det bakas in i läroplanen eller alternativt skapa ett helt nytt dokument – t.ex. som stödets fjärde, självständiga och kompletterande steg (**Pirjo Koivula, Utbildningsstyrelsen**).

Stödet för begåvade elever följer ungefär samma principer som trestegsstödet. Till huvudprinciperna hör elevens, vårdnadshavarnas och den mångprofessionella gruppens samt kollegiets samarbete.

1. *Läraren ansvarar för att den pedagogiska bedömningen görs vid behov av mera omfattande arrangemang. Bedömningen görs i Wilma.*
2. *För varje elev kan det utarbetas en plan för lärande. Planen innehåller i tillämpliga delar samma delområden som en plan för lärande inom intensifierat stöd. Planen för lärandet baserar sig på den information som samlats i den pedagogiska bedömningen. Differentieringen ordnas i enlighet med en plan som ska göras upp för elevens lärande. Planenlighet är en förutsättning för genomförandet av ordnandet av undervisningen. Ifall man av någon anledning anser att behovet av differentiering inte mera finns, övergår barnet till åldersenlig undervisning och beslutet skrivs in i pedagogiska dokumenten. Det finns flera olika sätt att genomföra undervisning. Man kan gruppera elever på olika sätt: enligt kunskap/färdighet, snabbhet, intresse, kompetens / Garners multipla intelligens... Man kan t.ex. låta eleven gå snabbare fram (acceleration), ge möjlighet till fördjupning (berikning) eller man kan sammanföra begåvade elever (Upptäcktsresande).*
3. *Planen för lärande införs i Wilma. Blanketten med den pedagogiska bedömningen kan användas flera gånger. Blanketten följer eleven vid eventuella skolbyten och övergångsskeden. Stödet ska vara regelbundet och långsiktigt och dess verkan och effekt ska uppföljas kontinuerligt med jämna mellanrum, minst en gång per termin. Vid behov kan planen revideras oftare. Från blanketten framkommer formerna av stöd / undervisningsarrangemang och tillämpningar i undervisningen samt prov och andra utvärderingssituationer.*
4. *Mål för ämnet/ämnena skrivs i planen för lärande utgående från målen för den årskurs eleven följer.*
5. *Eleven bedöms vid läsårets slut i den kurs eleven har avslutat. Om en kurs är på hälft och eleven fortsätter med den till hösten kan man skriva utvärdering för den kursen i planen för lärande.*
6. *Ifall ordnandet av undervisning kräver årskursintegrerad undervisning,*
 - *hörs föräldrarna*
 - *beskrivs arrangemang kring årskursintegrerade studier i stadens lokala läroplan (5.7.4).*
7. *Skolans rektor ansvarar för att elevens behov av stöd beaktas. Det ska finnas en ansvarsperson/klassföreståndare som huvudsakligen tar hand om allmänna elevärenden och denna persons namn skrivs i Wilma. Också andra eventuella ansvarspersoner anges i Wilma. Planen ges till kännedom åt rektorn. Planen publiceras för vårdnadshavaren då den är klar.*

ÖVERGÅNGSSKEDEN OCH LÄRARBYTEN

Syftet med differentiering av undervisningen är att ta i beaktande elevens behov. Det är viktigt att samla tillräckligt med information om barnets skolgång, pedagogiska lösningar som gjorts och en utredning om möjligheterna att långsiktigt förverkliga tillämpningarna. Man ska lägga speciellt märke till övergångsskeden och aktivt förmedla information t.ex. vid eventuella lärarbyten. Viktiga frågor är t.ex.

- *Vilka anpassningar är redan gjorda?*
- *Vilka nya anpassningar kan man göra?*

De tre viktigaste dimensionerna i differentiering är studiernas **omfattning, djup och tempo**. Observera dock att självstudierna utan plan och undervisning inte följer lagens anda. Eleverna **ska få undervisning** även under acceleration eller berikning, de ska inte förpassas till enbart självstudier:

”Den som deltar i utbildning har under arbetsdagarna rätt att få undervisning enligt läroplanen...”
(Lag om grundläggande utbildning, 7 kap § 30).

För en del begåvade elever, speciellt de extremt begåvade elever, krävs ofta en större organisatorisk flexibilitet än vad en lärare kan hantera inom klassen. Dessa fall måste skraddarsys från fall till fall över skolnivåerna.

Det lönar sig också att kolla vad lärarna från tidigare stadium säger.

Bild: Koskenkylän koulus väggmålning

Acceleration

Beräkning

Coachning

- Acceleration i Lovisa

Bild: Det tvåspråkiga skolcentret reser sig: Forsby skolas och Koskenkylän koulus gemensamma nybygge 2018

→ gå snabbare fram

Vid acceleration är det bra att komma ihåg att undervisningens nivå och komplexitet anpassas efter elevens förmåga och motivation. Observera att eleven har rätt till undervisning även under acceleration.

- *HOPPA FRAM I KURS*
 - eventuell tidigare skolstart
- *GÅ UPP I KURS*
 - eleven lyfts upp en till två årskurser
- *PARTIELL FÖRFLYTTNING*
 - eleven läser vissa ämnen tillsammans med äldre elever
- *SNABBSPOLA*
- *FÖRSKOLA*
 - vara tillsammans med äldre barn
- *ACCELERATIONSGRUPPER*
 - projekt/teman
 - pull-out.

ACCELERATION

För varje elev kan det utarbetas en plan för lärande. Planen innehåller i tillämpliga delar samma delområden som en plan för lärande inom intensifierat stöd. Planen för lärande baseras på den information som samlats i den pedagogiska bedömningen. Differentieringen ordnas i enlighet med en plan som ska göras upp för elevens lärande. Planen ligger till grund för genomförandet och ordnandet av undervisningen. I fall man av någon anledning anser att behovet av differentiering inte mera finns, övergår barnet till åldersenlig undervisning och beslutet skrivs in i pedagogiska dokumenten. Det finns flera olika sätt att genomföra undervisningen.

PEDAGOGISK BEDÖMNING	FÖRVALTNINGSBESLUT	PLAN FÖR LÄRANDE
<p>Läraren ansvarar för att en pedagogisk bedömning görs.</p> <p>Bedömningen görs i Wilma.</p> <p>Samarbetet över stadiegränserna vid ordnandet av undervisning: skolan, där eleven är inskriven, skriver den pedagogiska bedömningen.</p> <p>Bedömningen måste vara tillräckligt omfattande och innehålla tillräckligt information för att även en annan lärare kan skriva en plan för lärande vid eventuellt lärarbyte.</p> <p>Det är viktigt att samla tillräckligt med information om</p> <ul style="list-style-type: none">• barnets skolgång• pedagogiska lösningar som gjorts• en utredning om möjligheterna att långsiktigt förverkliga tillämpningarna. <p>Det är bra att ordna ett gemensamt möte med eleven och vårdnadshavarna inför skrivandet. Representanter för andra skolstadier kan också delta vid mötet.</p> <p>Vid behov av mera omfattande arrangemang samlas den mångprofessionella arbetsgruppen efter ett beslut av rektor.</p> <p>Ifall ordnandet av undervisning kräver årskursintegrerad undervisning föräldrama hörs.</p> <p>Arrangemang kring årskursintegrerade studier beskrivs i stadens lokala läroplan för grundläggande utbildning (5.7.4)</p>	<p>Enligt 18 § i lagen om grundläggande utbildning kan rektor fatta ett förvaltningsbeslut om ett individuellt studieprogram för en enskild elev. Om årskursintegrerad undervisning ges endast en enskild elev, ska det utarbetas ett personalt studieprogram som baseras på läroplanen. Studieprogrammet ska utarbetas utgående från läroplanen så att det av programmet framgår elevens personliga mål, studieordningen och den tidtabell enligt vilken studiehelheterna ska genomföras.</p> <p>Övrigt gällande rektor Skolans rektor ansvarar för att elevens behov av stöd beaktas INOM/MELLAN skolor/skolstadier</p> <ul style="list-style-type: none">• Skolans rektor uppmuntrar kontinuerligt all sin personal i arbetet med begåvade elever.• Skolans rektor ger lärarna möjligheter till kompetensutveckling och handledning kring arbetet med begåvade elever.• Skolans rektor ansvarar att åtgärdsprogram förmys vid behov. <p>Övrigt gällande lärarna</p> <ul style="list-style-type: none">• Det ska finnas en ansvarsperson /klassföreståndare som huvudsakligen tar hand om allmänna elevärenden och denna persons namn skrivs i Wilma.• Studiehandledaren samlar in kurserna för en högstadieselev som studerar i gymnasiet. <p>Också andra eventuella ansvarspersoner anges i Wilma</p>	<p>Allmän undervisning med eget studieprogram utgående från målen för den årskurs eleven följer skrivs in i Wilma.</p> <p>Läraren som skriver planen för lärande tar hand om kontakten med vårdnadshavarna.</p> <p>Planen för lärande skrivs av läraren som undervisar eleven enligt den skrivna planen. Vid samarbete över skolstadier skrivs planen i samarbete med ämneslärare.</p> <p>UNDANTAG: En plan för lärande för en högstadieselev som studerar i gymnasiet skrivs av den skolan (årskurserna 7-9) där eleven är inskriven på heltid och planen för lärande bifogas i det administrativa beslutet.</p> <p>Godkänt utförda studiehelheter/kurser räknas alltid till godo.</p> <p>Eleven bedöms vid läsårets slut i den kurs eleven har avslutat. Om en kurs är på hälft och eleven fortsätter med den till hösten kan man skriva utvärdering för den kursen i planen för lärande.</p> <p>Blanketten med den pedagogiska bedömningen kan användas flera gånger.</p> <p>Blanketten följer eleven vid eventuella skolbyten och övergångsskeden.</p> <p>Stödet ska vara regelbundet och långsiktigt och dess verkan och effekt ska uppföljas kontinuerligt med jämna mellanrum, minst en gång per termin. Vid behov kan planen revideras oftare.</p> <p>Från blanketten framkommer</p> <ul style="list-style-type: none">• stödformerna/undervisningsarrangemang och tillämpningar i undervisningen samt• prov och andra utvärderingssituationer. <p>Planen ges till kännedom till rektor.</p> <p>Planen publiceras för vårdnadshavaren då den är klar.</p>

Exempel på acceleration i Lovisa

- Ett elevfall

Hösten 2018

Specialläraren testade en pojke som gick på årskurs 1: matematiska färdigheter testades redan i oktober (Makeko) och färdigheter i modersmål i mars (Allu). Från ettans jul togs i bruk andra årskursens matematikbok.

Förutom i matematik och modersmål var eleven stark också i omgivningslära och A1-språk (engelska). Acceleration till årskurs 2 övervägdes. Slutsatsen blev trots allt att eleven stannade kvar i sin ursprungliga undervisningsgrupp/årskurs. Klassläraren hade möjligheter att differentiera sin undervisning och också lokaliteterna möjliggjorde det att eleven, vid behov, kunde jobba i ett eget utrymme med hjälp av en skolgångshandledare. De sociala effekterna i gruppen diskuterades: det skulle ha funnits enbart två elever av samma kön i gruppen ifall denna elev skulle ha överförts till följande årskurs.

Våren 2019

Under våren ordnades en träff med vårdnadshavarna och det gjordes en uppföljningsplan. Syftet var att

- se till att eleven kunde behålla sitt intresse för skolgången
- se till att eleven skulle få utmaningar på sin egen nivå.

En plan för lärande utarbetades: eleven skulle på hösten 2019 börja sitt läsår i sin egen, åldersenliga undervisningsgrupp på årskurs 2, men skulle studera A1-språk (engelska) och omgivningslära med teorierna. Som resultat av detta arrangemang fick eleven två årsveckotimmar till. Det skrevs ner i planen för lärande att vårdnadshavarna följer med elevens ork och meddelar ifall skolgången blir för tung.

Hösten 2019

Vid höstlovet hade det säkerställts att eleven kunde accelereras till årskurs 3. I samma skola hittades en ny elev med liknande profil. Hen har börjat på årskurs 1 hösten 2019. Man kommer att ordna elevens skolgång enligt samma mönster som har beskrivits här tidigare.

- Två elever från årskurs 4 studerar engelska med årskurs 5 (årskurslös undervisning).
- En elev accelererades från årskurs 4 till årskurs 5 vårterminen 2019.
- Efter sportlovet överfördes en elev från årskurs 4 till årskurs 5. Hen har påvisat sin kunskapsnivå och har färdigheterna som krävs för en lyckad skolgång på en högre årskurs. Beslutet har fattats enligt lagen om grundläggande utbildning, § 18.
- Redan tidigare, innan projektet Sikta mot stjärnorna startades, accelererades en högstadeelev till gymnasiet (MA). Hen har redan skrivit studenten och utförde sedan dess högskolekurser i matematik.
- En elev i årskurs 7 accelererar i matematik.
- En elev i årskurs 8 accelererar i matematik och fick även ifjol kommentarer på sina texter av en författare.
- En elev i årskurs 9 accelererade i matematik så att hen avlade hela stoffet för den grundläggande utbildningen under årskurs 8, period 2. Hen har fortsatt sina studier i gymnasiet och deltar i långa matematikens undervisning där. Gymnasiets lärare bedömer hens prov, men högstadiet betalar ersättning för detta. De perioder då lång matematik inte går i gymnasiet repeterar eleven under handledning av en gemensam lärare för högstadiet och gymnasiet stoffet i lång matematik samt introduceras i stoffet i de kommande kurserna. Hen gjorde sin frivilliga prao under årskurs 8 i universitetet där hen följde med professorn i matematik.
- En elev på årskurs 8 har läst matematik i sin egen takt. Differentieringen/accelerationen togs i bruk redan på årskurs 7. Ifall studierna framskrider i samma takt som tills vidare, kommer eleven att vara klar med sina studier i matematik inom grundläggande utbildning under årskurs 8.

- Berikning i Lovisa

Bild: Kristian Evertson, Generalshagens skola

→ ge möjlighet till fördjupning

Syftet med berikning är att erbjuda eleven ytterligare utmaningar i det ämnet hen har är särbegåvad i. Det finns många olika sett att berika elevens skoldag.

- *Färre repetitioner*
- *Fördjupning*
- *Lärlädda tillägg: eleven får möjlighet att bredda sig när det obligatoriska redan behärskas*
- *Självstudier*
- *Minikurser 4-6 veckor: vetenskapligt arbetssätt, projektstyrning, självledarskap, studieteknik*
- *Studiegrupper som kan bildas på flera olika sätt, gärna varierande (enligt kunskaper/färdigheter, snabbhet, intresse, kompetens / multipla intelligens)*
- *Cluster grouping, studiegrupper: eleven får möjlighet att fördjupa sig när det obligatoriska redan behärskas*
- *Individuell coaching: en mentor med specifika kunskaper kan utses för att stimulera eleven (innan eleven är redo att samlas med en grupp).*

BERIKNING

För varje elev kan det utarbetas en plan för lärande. Planen innehåller i tillämpliga delar samma delområden som en plan för lärande inom intensifierat stöd. Planen för lärandet baserar sig på den information som samlats i den pedagogiska bedömningen. Differentieringen ordnas i enlighet med en plan som ska göras upp för elevens lärande. Planen är en förutsättning för genomförandet och ordnandet av undervisningen. Ifall man av någon anledning anser att behovet av differentiering inte mera finns, övergår barnet till åldersenlig undervisning och beslutet skrivs in i pedagogiska dokumenten. Det finns flera olika sätt att genomföra undervisning. Berikning innebär att eleven får möjlighet till breddning och fördjupning av stoffet, helst utifrån elevens egna intresseområden.

FLEXIBLA UNDERVISNINGSARRANGEMANG OCH SAMPLANERING

Berikning genom studiegrupper med flera begåvade elever

Att sitta ensam är inte att få undervisning, och varje elev har ju rätt till undervisning på sin nivå. Dessutom är många elever inte självgående. Därmed behövs särskilda lärarledda tillägg.

Studiegrupper

En metod för att berika och fördjupa lärandet för begåvade elever som lär sig snabbt och vill gå på djupet i ett ämne är studiegrupper. Begåvade elever från olika klasser (årskurser, skolor) träffas en gång i veckan och arbetar med något som går djupare än eller utöver det som de hade fått göra i sin vanliga klass. Det handlar alltså om berikning – att eleverna får mer.

Dessutom ger grupperna möjlighet för dessa elever att spegla sig och arbeta ihop med andra begåvade, vilket sällan händer av sig själv i en vanlig skolmiljö. För barnets utveckling och välmående är det oerhört viktigt att uppleva gemenskap, delaktighet, spegling och att få arbeta med människor som fungerar som jag själv. Formatet med studiegrupper kräver så klart att eleven själv vill delta, är trygg och motiverad.

Övrigt gällande rektor

- *Skolans rektor uppmuntrar kontinuerligt all sin personal i arbetet med begåvade elever.*
- *Rektorn tar hänsyn till behovet av flexibla undervisningsarrangemang, till exempel vid utarbetandet av schemat.*

Övrigt gällande utbildningsanordnaren och politiskt beslutsfattande

- *Eventuellt behov av tilläggsresurs bör tas upp med beslutsfattarna i god tid (en årsveckotimme/Upptäcktsresande-grupp).*
- *Utbildningsanordnaren riktar minst en årsveckotimme per berikningsgrupp till flexibla undervisningsarrangemang då skolan grundar en studiegrupp (Upptäcktsresande, verkstadslektioner eller motsvarande). Berikningsgrupperna kan bildas vid behov också mitt i läsåret.*

Övrigt gällande lärarna

- *Betydelsen av samplanering och öppen diskussion betonas.*

Exempel på berikning i Lovisa

- Ett elevfall

Hösten 2018

En elev från finska språkgruppen blev en dag i veckan integrerad i en svensk undervisningsgrupp. Hen genomförde sina studier i svenska (A1-språk) under sitt femte läsår med utmärkta kunskaper. Hen studerade flera olika läroämnen under skoldagen i den svenska skolan (årskurserna 1-6). Hennes mål var att fortsätta sin skolgång på svenska på årskurserna 7-9. Initiativet till att omorganisera elevens skolgång kom från klassläraren.

Hösten 2019

Eleven överfördes till den svenska skolan på heltid.

- Tre olika årskurser bildar grupper som studerar tillsammans en gång i veckan (engelska, A-lärokurs). Syftet är att eleverna får utmaningar som passar deras kompetensnivå i muntliga färdigheter. Eleverna flyttas flexibelt mellan grupperna enligt framsteg.
- Årskurserna 1-6 Fördjupade/ breddade uppgifter i MA och MO. Enstaka elever från varje årskurs.
- Sju elever från årskurserna 4-6 går i matematikverkstad, en veckotimme, läsåret 2019-2020. Ämnesläraren i matematik tar hand om undervisningen.
- Sex elever från årskurserna 5-6 går i engelskaverkstad, en veckotimme, läsåret 2019-2020.
- Fr.o.m. vårterminen 2020 en musikverkstad (blåsinstrument; Borgånejdens musikinstitut) för intresserade elever. Eleverna får både individuell och gruppundervisning.
- En elev på årskurs 8 (ifjol) fick kommentarer på sina texter av en författare. Samma elev erbjöds också i år, då hen går i årskurs 9, möjlighet att ta del av gymnasiets filosofiundervisning, men valde att inte utnyttja möjligheten.
- En elev på årskurs 8 har egna projekt i historia. Hen gör egna presentationer om stoffet i historia.

- Coaching, aktiviteter utanför skoldagen och Lovisa

→ sammanföra begåvade elever

- *Eleven får möjlighet att göra något extra som inte ingår i läroplanen t.ex. aktiviteter utanför skoldagen.*
- *Eleven får delta i spetsundervisning i ett specifikt ämne.*
- *Samarbete mellan skolor.*
- *Studiebesök.*
- *Tävlingar.*

Exempel på coaching i Lovisa

- En musikalisk elevs familj har uppmuntrats att kontakta musikinstitutet för att ordna undervisning i instrumentlära på den nivå som elevens kapacitet förutsätter.
- Två högstadieelever har fått kommentarer på sina texter av en författare.

BILAGA 1: OLA OLSSON: lathund för samtal

Denna lathund är tänkt att användas vid diskussioner om elever som du tror kan vara särskilt begåvade. Detta är inte tänkt att vara ett dokument som ska sparas och följa eleven utan endast ett samtalsunderlag.

Kartläggning

Vem har ställt frågan om huruvida eleven kan vara särskilt begåvad? Varför?

Vilka kännetecken kan du se hos eleven? Kan t.ex. vara:

- *Svårt med relationer med jämnåriga*
 - *svårt med grupparbeten*
 - *kommer ofta i konflikter*
- *Tyr sig till vuxna*
- *Ger ett introvert intryck*
- *Frågvis*
- *Har tokiga idéer*
- *Är självkritisk*
- *Är ovillig att prova nya saker*
- *Skriver slarvigt*
- *Lär sig snabbare än jämnåriga*
- *Pyslar med annat på lektionerna*
- *Stökig*
- *Negativ till skolan*
- *Ifrågasätter regler och auktoriteter*
- *Livlig fantasi*
- *Ojämn utveckling, t.ex. mogen på lektionerna, men tramsig på rasterna*
- *Magkänsla hos läraren/föräldrarna*
- *Annat?*

Gäller frågeställningen alla ämnen eller endast något/några?

Vad säger föräldrarna?

Vad säger lärare från tidigare stadier?

Finns det någon utredning från elevhälsan/öppenvården? Tänk på att en utredning kan visa på låg förmåga (IQ eller GAI) även om verkligheten är en annan, eftersom eleven kan vara svårtestad.

Anpassningar

Vilka anpassningar är redan gjorda?

- Vilka fungerade bra? (Varför?)
- Vilka fungerade mindre bra? (Varför?)

Vilka nya anpassningar kan du göra inom ordinarie undervisningsgrupp?

- *Berikning*: Öka mängden svårare uppgifter samtidigt som du minskar mängden lätta/repetitiva uppgifter.
- *Acceleration*: Låt eleven jobba längre fram i kursen. Här kan det behövas stora hopp... Tänk på att det är viktigt att fortsätta handleda eleven även om hen inte läser på samma nivå som resten av gruppen. Hen får inte bara "jobba vidare". OM det blir aktuellt med gymnasiekurser måste du tänka igenom hur eleven ska bedömas och betygsättas.
- *Vid grupparbeten*: Sätt samman grupper så att de särskilt begåvade jobbar med varandra i så stor utsträckning som möjligt.
- *Träna eleven i studieteknik*.

Vilka nya anpassningar kan du göra utanför ordinarie undervisningsgrupp?

- *Acceleration*: låt eleven läsa enskilda ämnen med en högre årskurs.
- *Anpassning av timplanen*: OM eleven kan få slutbetyg innan utgången av årskurs 9 kan slutbetyg sättas och eleven kan få läsa antingen gymnasiekurser eller andra ämnen. Tänk på att ta reda på hur eleven ska examineras om hen läser gymnasiekurser.
- *Hoppa över årskurs*: Flytta eleven till en högre årskurs. Detta fungerar inte alltid, men är ibland en mycket bra lösning.

<https://docs.google.com/document/d/1ve5BY3j8aB97i3tG0EkhQkvOtvHwJE6400vJKF1jvWk/edit>

LÄSTIPS ATT GE TILL FÖRÄLDRAR

www.begavadebarn.nu

www.giftedchildren.se

www.mensa.se (klicka er vidare till "Begåvade barn – GCP")

www.filurum.se

www.facebook.com/filurum

<https://lahjakkaatlapset.fi/>

<https://lahjakkaatlapset.fi/blogi/>

<https://www.facebook.com/LahjakkaatLapset/>

BILAGA 2: SEP – Elevens frågeformulär

Namn: _____

Datum: _____

Låt någon vuxen hjälpa dig att skriva ifall det känns jobbigt.

Dina svar är viktiga för att vi ska förstå vad som är jobbigt i skolan och hur vi ska kunna förändra din skolsituation till det bättre!

Jag har kompisar som jag kan vara med i skolan.

Ja	Nej
Vem/vilka?	Jag har kompisar på fritiden. Vilka? _____ _____ Jag skulle vilja vara kompis med _____

Jag har vuxna/lärare på skolan som jag känner att jag kan prata med och som förstår mig.

Ja	Nej
Vem/vilka?	Jag pratar med vuxna på fritiden. Vilka? _____ _____ Jag skulle vilja prata med _____

Jag tycker att det är svårt att koncentrera mig i klassrummet när

(Markera det som stämmer och ge gärna exempel!)

läraren har genomgångar	andra elever pratar	jag tänker på annat	jag är hungrig
jag oroar mig för saker	det är tråkigt	jag ska skriva	jag har ont i huvudet
det är stökigt	jag måste sitta still	det är saker som stör mig	jag är stressad
vissa elever är där			

Jag tycker att det går bättre att koncentrera mig om/när

Det som är jobbigt i skolan är

att lyssna	att skriva	att jobba själv(ständigt)	att jobba i grupp
att minnas	att komma igång	att förstå vad jag ska göra/varför jag ska göra	att orka göra färdigt
att bli klar i tid	att bli avbruten	att veta vad jag ska göra först/börja med	att välja
att ha lektion	att ha rast	vissa lärare	vissa elever
läxorna	att vänta	annat? vad?	annat? vad?

Jag blir ledsen, arg eller stressad när

jag inte förstår	det inte blir som jag vill/tänkt	jag blir retad	andra elever stör mig
jag ska göra saker på tid	läraren rättar mig	någon tjarar	jag inte kan
jag ska jobba själv	jag ska jobba med andra (i grupp)	jag är på vissa lektioner	jag har rast
jag är i matsalen	jag ska iväg till skolan	det är kväll	jag inte vet vad som ska hända
andra inte förstår eller lyssnar	det är mycket ljud	annat?/vad?	annat?/vad?

När jag blir arg/stressad brukar jag _____

Det som brukar hjälpa när jag är arg/stressad är att _____

Markera de ämnen/situationer som du tycker att är jobbigast!

svenska och litteratur	matematik	engelska	huslig ekonomi	bussresorna
samhällslära	geografi	fysik	gymnastik	skolmatsal
religion/ livsåskådning	finska	biologi	musik	skolgården/ rasterna
historia	kemi	slöjd	bild	utflykter/ studiebesök

Markera de ämnen/situationer som du tycker är roligast/bäst!

svenska och litteratur	matematik	engelska	huslig ekonomi	bussresorna
samhällslära	geografi	fysik	gymnastik	skolmatsal
religion/ livsåskådning	finska	biologi	musik	skolgården/ rasterna
historia	kemi	slöjd	bild	utflykter/ studiebesök

Helst skulle jag vilja

få enklare uppgifter	få fler pauser under lektionerna	ha fler kompisar
få höra mindre tjat	gå kortare dag i skolan	få göra andra saker/uppgifter
slippa vissa ämnen	slippa läxor	få hjälp att komma iväg till skolan
få jobba mer med kompisarna	få mer hjälp på lektioner eller med läxorna	få sitta på annan plats/i annat rum

Det jag helst av allt skulle vilja göra mer är att

ta hand om djur	vara utomhus	hålla på med musik	idrotta
rita/måla	dansa	hålla på med datorer	meka med bilar
bygga saker	laga mat/baka	annat? vad?	annat? vad?

Andra saker jag tycker jag är bra på och/eller skulle vilja utveckla/lära mig är:

BILAGA 3: SEP – Vårdnadshavarens frågeformulär

Datum: _____

Elevens namn:

Vårdnadshavarens namn:

Medverkande vid ifyllandet har även följande person/personer varit:

1. Hur upplever du ditt barns situation på skolan vad gäller kontakten med de vuxna?

Har barnet bra relation till någon/några av de vuxna? Vem? Vilka? Finns de några vuxna som behöver förbättra sin relation med barnet? Hur ser det ut med kontakten med vuxna utanför skolan?

2. Hur upplever du kontakten med andra barn på skolan/eftermiddagsvården?

Har ditt barn kompisar på skolan/vården? Har ditt barn kompisar utanför skolan? Med vilka barn fungerar ditt barn bäst med?

3. Finns det något i skolan som är jobbigt, stressande och energitagande för ditt barn, och hur märker du det?

4. Vilka styrkor/intressen hos ditt barn är viktiga att skolan och du tillsammans känner till och uppmuntrar?

5. Vad skulle behöva förändras/göras för att ditt barns skolsituation skulle bli bättre?

6. På vilket sätt kan skolan och du samarbeta och kommunicera för att stötta barnet i sin utveckling och sitt lärande?

Finns det andra situationer som skulle behöva förändras eller förbättras för att ditt barn skulle må bättre/få en bättre lärandesituation (vardagsrutiner: sömn, ätande, förflyttningar till och från skolan, fritidsaktiviteter)?

BILAGA 4: BETTS & NEIHART

De 6 typerna av högt begåvade barn – kännetecken och behov. Betts och Neihart

	Typ 1: framgångsrik	Typ 2: utmanande/kreativ	Typ 3: osynlig
Vanliga känslor och attityder	uttråkad beroende bra bild av sin studieförmåga rädd att misslyckas extern motivation självkritisk arbetar för betyget vill gärna ha bekräftelse statisk syn på intelligens	mycket kreativ frustrerad och uttråkad vacklande självförtroende otålig och defensiv högekänslig osäker kring sociala roller psykiskt känslig följer sina övertygelser vill rätta felaktigheter tolererar dubbeltydighet hög energinivå	vill känna tillhörighet socialt osäker, pressad skuld-känslor osäker på rätten till sina känslor låg självkänsla ambivalent inför prestationer internaliserar sociala konflikter ser vissa prestationer som ett svek mot gruppen
Vanliga beteenden	högpresterande söker lärarnas godkännande undviker risker går inte utanför det förväntade accepterar och anpassar sig väljer säkra aktiviteter får bra betyg konsumerar kunskap	uttrycker sina impulser rättar lärare ifrågasätter regler ärlig och direkt känslomässigt labil dålig självkontroll kreativa uttryckssätt uthållig i sina passioner står för sina övertygelser konflikter med andra elever	nedvärderar eller förnekar sin talang hoppas av utmanande projekt och kurser är motvillig till utmaningar byter vänner upplevs inte vara knuten till läraren eller klassen osäker på sin riktning
Barnet behöver	utmanas se sina brister träna på att ta risker träna självssäkerhet utveckla sin kreativitet dynamisk syn på intelligens självkänedom träna på självständigt lärande	kontakt med andra få lära sig hyfs, flexibilitet, självkänedom, självbehärskning stöd för sin kreativitet lärkontrakt och andra kontrakt slippa vara som alla andra träna att bekräfta andra strategier för att må psykiskt bra	frihet att göra val bli medveten om konflikter lära sig att växla mellan koder få ett nätverk med begåvade stöd för sina förmågor förebilder som överbryggar kulturella gränser info om studier och arbetsliv förståelse o acceptans för sig själv bli hörda, få en publik som lyssnar till vad de vill säga
Så kan typen uppfattas	gillad av lärare beundrad av andra elever älskad och accepterad av sina föräldrar vuxna överskattar deras förmågor vuxna tror att de kommer att klara sig på egen hand	lärare ogillar dem elever tycker de är underhållande rebeller, olydiga, i maktkamper kreativa behöver ändras på inte begåvade underskattar deras framgångar vill att de ska anpassa sig	ledare märks inte alls genomsnittlig lyckad följsam tyst eller blyg ovillig att ta risker motvillig
Så kan typen identifieras	använd flera kriterier betyg resultat på standardprov iq-test förslag från lärare förslag från föräldrar förslag från elever	fråga dig: hur är barnet kreativ? använd domän-specifika objektiva mått fokusera på kreativ potential i stället för prestationer förslag från elever förslag från föräldrar förslag från lärarhandledare	intervju förslag från hemmet förslag från lärare prestationer mätning av kreativ potential icke-verbala intelligenstester
Stöd hemmet kan ge	släppa taget och kontrollen självständighet frihet att göra egna val möjlighet att träna på att ta risker låt barnet uppleva sina jobbiga känslor bekräfta barnets förmåga att klara utmaningar	respekt för deras mål tolerera större avvikelser stöd att följa sina intressen goda förebilder i beteende gemensamma familjeaktiviteter visa tro på deras förmågor bekräfta deras styrkor stöd dem i svårigheter utifrån den psykiska känsligheten	kulturell vägledning normalisera deras olikheter möjlighet att tänka över och planera studier och karriär högt begåvade förebilder uppmuntra livslångt lärande frihet att välja själv normalisera deras upplevelser jämför dem inte med syskon
Stöd skolan kan ge	uppflytt i ämnen eller årskurs accelererad berikad undervisning tid för egna kursval utmanande aktiviteter möjlighet att arbeta med intellektuella jämlingar träning i självständigt lärande djupstudier mentorskap, kognitiv coaching studie- och yrkesvägledning	tolerans belöna nytänkande lämpliga lärare direkt och tydlig kommunikation visa tillåtande inför känslor domän-specifik träning och coaching tillåt olikheter mentorskap konkret träning i sociala färdigheter	förklara samhällliga och sociala fenomen – diskutera klass, rasism, sexism, kulturer diskutera riskerna med framgång välkomnande lärmiljöer ge eleven relation till förebilder stödgrupper konkret träning i sociala färdigheter undervisning i dolda agendor och färdigheter studievägledning

	Typ 4: avhoppare/arg	Typ 5: dubbelt särskild	Typ 6: självständig
Vanliga känslor och attityder	Föraktfull och arg deprimerad oförsiktig och manipulativ låg självkänsla defensiv orealistiska förväntningar inte accepterad emot auktoriteter inte motiverad av externa belöningar	inlärnd hjälplöshet intensiv frustration och ilska humörsvängningar modlös arbetar för att hänga med dålig bild av sin studieförmåga ser inte sig själv som framgångsrik vet inte vart de hör	självsäker accepterar sig själv dynamisk syn på förmåga optimistisk inre motivation ambitiös och engagerad kanske inte ser studierna som högt prioriterade redo att misslyckas och lära av det tolererar och respekterar andra
Vanliga beteenden	orsakar kriser och stör söker spänning arbetar för relationens skull oregelbunden närvaro har intressen utanför skolan kreativ kritiserar sig själv och andra ojämna arbeten	lätt för samband och kontakter ojämna resultat genomsnittlig eller lägre verkar yngre socioemotionellt störande, beteendeproblem bra på att lösa problem tänker i koncept gillar nyheter och komplexitet oorganiserad processar information långsamt svårt för grupp med begåvade	har social kompetens arbetar självständigt sätter SMARTa mål söker utmaningar starkt självledarskap följer sina passioner står upp för sina övertygelser uthållig producerar kunskap förstår och accepterar sig själv
Barnet behöver	säkerhet och struktur en alternativ miljö individualiserad undervisning hållas ansvarig flera alternativ samtalsstöd vägledning o mål på kort sikt	fokus på sina styrkor strategier för att möta svårigheter utveckla färdigheter följas upp för eventuell adhd lära sig uthållighet en omgivning som utvecklar styrkorna lära sig tala för sin egen sak	mer stöd, inte mindre stöd att ta nya vägar och öka sin självständighet återkoppling om styrkor och möjligheter handledning i att fortsätta utvecklas stöd när de tar risker löpande relationer med handledare utveckla sitt självledarskap
Så kan typen uppfattas	vuxna är arga på dem elever är dömande mot dem bekymrade, oansvariga, rebelliska rädda för dem, oroliga för dem vuxna vet inte hur de ska hjälpa dem	behöver för många anpassningar konstig underskattad hjälplos inte högt begåvad behöver mycket tydlig struktur ses enbart utifrån svårigheter	accepterad och beundrad kapabla och ansvarstagande av föräldrar positiva förebilder framgångsrika på flera områden psykiskt välmående goda kamratrelationer
Så kan typen identifieras	iq-test prestationstest intervju icke-verbalt intelligenstag förslag från föräldrar förslag från lärare	funktionssätt i klassrummet prestationstest testning utifrån årskursens läroplan prestationer över tid mönster av sjunkande resultat samtidigt som det finns bevis för en mycket hög förmåga lita inte på spridning i iq-test	prestationer producerade arbeten, portfolio förslag från lärare, elever, föräldrar förslag från eleven själv intervju resultat på standardprov utmärkelser
Stöd hemmet kan ge	sök samtalsstöd för familjen gå inte in i maktkamper stöd aktiviteter utanför skolan se upp för farligt beteende vårda relationen och dialogen håll barnet ansvarig för sina handlingar, men straffa så lite som möjligt visa förtroende för att barnet kan överkomma svårigheter	fokusera på styrkorna men kompensera för svårigheterna utveckla viljan att lyckas bekräfta de särskilda förmågorna ge utmaningar på styrkeområdena ge möjlighet att ta risker förutsätt fortsatta högre studier stöd i kontakten med skolan träna självkontroll träna på att sätta och nå realistiska mål	stöd i kontakt m skolan o samhället möjlighet att utveckla sina passioner vänner i alla åldrar slippa begränsningar i tid och utrymme hjälp att skapa stödjande relationer inkludering i förälders passion inkludering i familjebeslut lyssna på dem var inte i vägen för dem
Stöd skolan kan ge	sänk inte förväntningarna diagnostiska tester alternativa lärupplevelser och studietekniker djupstudier och mentorskap högskoleprovet akademisk coaching hembesök uppmuntra uthållighet visa på olika valmöjligheter intensivt stöd	det viktigaste är att utmana inom styrkeområdena accelerera inom styrkeområdena ge stöd och komensation utifrån inlärningssvårigheterna fråga dig vad som krävs för att detta barn ska lyckas hos oss konkret träning i självledarskap möjlighet att arbeta med jämbördiga med hög begåvning undervisning om att tala för sig själv undervisning i att sätta SMARTa mål	långsiktig integrerad studieplan låt slippa begränsningar o regler flera typer av samverkande djupstudier stort och brett utbud av acceleration mentorskap och kulturell vägledning var inte i vägen för dem stöd att hantera de psykiska kostnaderna av framgång

TILL VÅRDNADSHAVARNA

Alla barn är unika och så även barn med särskild begåvning. All form av jämförelse ska man därför vara aktsam till att använda. Det kan dock finnas vissa igenkänningsbara beteendemönster.

- Kännetecken <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/11/09/naista-merkeista-tunnistat-lahjakkaan-lapsen>
- Igenkänningsbara beteendemönster
 - Rolands S Perssons översättning av en tabell ur boken "Counseling the gifted and talented" av Lina Silverman
<https://skl.se/download/18.1fae8ed6156b062e29497858/1473239906709/Handlingsplan-sarskiit-begavade-2016.pdf>
 - Hanna Brunskog bloggar om familjens erfarenheter av en skola för särskilt begåvade elever i Danmark, dit de emigrerade som s.k. pedagogiska flyktingar i och med barnens behov. I Sverige är det förbjudet att driva liknande skolor, men Hanna ser behov av en egen skolform för högbegåvade. <http://snotrasynar.blogspot.com>
 - Hemsida med kort och grundläggande information om särskild begåvning, skriven av sociala entreprenören och föreläsaren Maria Rydkvist. Spanskspråkiga blogginlägg och på svenska finns en del länkar till artiklar och annat material. <https://momtogifted.wordpress.com/mom-to-gifted/>
- **Föräldrar** kan vara uppmärksamma på
 - tecken på att barnet känner sig avvisat av sin familj och går omkring med en känsla av att inte leva upp till föräldrarnas förväntningar
 - att barnet visar en stark misstro mot auktoriteter och kanske även en misstro till alla vuxna
 - motstånd mot föräldrarnas inflytande och en egen orubblig tro på sin egen rätt, vilket kan visa sig genom att de anser att deras egna intressen och rättigheter står över allt annat
 - olika uttryck av att vara ett offer för omständigheterna
 - depressiv hållning till livet – det är inte värt att leva.
- <https://www.mensa.se/gcp>
- [För dig som är tonåring eller förälder](#) (blogg om särskilt begåvade barn)
- Brainchild: om särskild begåvning <https://www.brainchild.org/om/>
- Mensas sidor för begåvade barns familjer i Finland
<https://lahjakkaatlapset.fi/?fbclid=IwAR31mDWyg-HIJ9Ad8UnZEIuL6pBTR5-idmLf7iQTEp-WBYAO-BVtns4c4%2F>
- Slutna Facebook-grupp för begåvade barns familjer <https://www.facebook.com/groups/249613721847028/>
- Öppen Facebook-grupp Filurum Sverige om särskild begåvning (särbegåvning) <https://www.facebook.com/filurum/>
- Att tala om begåvning <http://www.begavadebarn.nu/till-foumlraumldrar.html>
- Esittelyssä viisi entistä ja nykyistä ihmelasta <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/11/06/stipendeija-ja-kyyneleita-esittelyssa-viisi-lapsineroa>

REFERENSMATERIAL: böcker, avhandlingar, bloggar, videolänkar ...

1. Mona Liljedahl är medförfattare till Skolverkets stödmaterial, författare till boken Särskilt begåvade elever och dessutom en färgstark och uppskattad föreläsare. Bloggen håller i första hand koll på kommande föreläsningar och konferenser och aktuella artiklar men innehåller också inslag av välskrivet eget material.

<https://monaliljedahl.com>

2. Anna Hass blogg innehåller flera års research, erfarenheter och intressanta reflektioner om särskild begåvning i alla dess former. Den är en kunskapsgruva för skola, föräldrar och andra som är intresserade av att lära mer och hålla sig uppdaterad.

<http://glimrandeglimtar.blogspot.com/>

Läs gärna vidare:

- a. Undervisa så här: Acceleration och berikning. Kluster. Studiegrupper.
<https://glimrandeglimtar.blogspot.com/2017/11/undervisa-sa-har-acceleration-och.html>
- b. [planera differentierad undervisning](#) så här – översatt material
- c. [9 strategier för att undervisa begåvade elever](#)
- d. introduktion till [Skolverkets material om att undervisa särskilt begåvade elever](#)
- e. [De 6 typerna](#) av begåvade elever, och vad de behöver av skolan
- f. Lärarens [10 saker du behöver veta](#) om begåvade elever
- g. en svensk specialpedagogs tips för [inkluderande och engagerande undervisning](#)
- h. elevexempel i skolan <http://glimrandeglimtar.blogspot.com/2015/02/sarbegavade-barn-elevexempel-i-skolan.html>

- i. Anna Hass blogg: För att en elev ska kunna få undervisning utifrån sina behov, material som kan och bör användas för kartläggningen
<http://glimrandeglimtar.blogspot.com/2015/05/skolverkets-tidigare-stodmaterial-om.html>
3. Nätverk för olika kategorier – unga, föräldrar, lärare, psykologer m.m. Hemsidan innehåller bl.a. information om hur du går med i de olika grupperna och följer den öppna sidan, där länkar till aktuella artiklar, podcasts, TV-inslag etc. publiceras löpande.
<https://www.filurum.nu>
4. Blogg. Texter. Stödmaterial - både för pedagoger och föräldrar.

Om och för särbegåvade barn. Föreläsningsfilmer om särbegåvning från tidigare familjedagar och lärarkonferenser, bokrecensioner och många matnyttiga texter och länkar. Missa inte nästa event, som preliminärt anordnas i november 2018 i Stockholm.

<https://www.brainchild.org/om/>
5. Psykologen Staffan Harling har gjort ett fantastiskt arbete med att ideellt skapa denna hemsida, som för många varit första steget till att förstå både sitt barn och sig själv (där begavadevuxna.nu senare tillkommit). Sidan har undersidor för föräldrar, lärare, psykologer och andra intresserade.

<http://www.begavadebarn.nu>
6. Vera Varg bloggar och vloggar (videobloggar) om särskild begåvning och har tagit upp många olika ämnen i lättillgänglig form. Självkänedom och självhjälp för de särskilt begåvade själva står i centrum, med sätt att hantera känslor, tankar och situationer som är vanliga för dessa barn och vuxna.

<http://www.veravarg.com>
7. En hemsida med samlad information om de särskilt begåvade barn vars begåvning ligger så långt över genomsnittet att det ofta krävs en större organisatorisk flexibilitet än vad en lärare kan hantera inom klassen. Hemsidan sammanställer skolverkets texter, artiklar m.m.

<https://www.extrembegavning.se>
8. Ulrika Åkesson arbetar med särskilt begåvade barn i Vellinge kommun. Hennes blogg innehåller inte minst många exempel från verkliga livet, med barn och föräldrar som berättar om hur deras vardag ser ut och upplevs. Med möjlig igenkänning för många familjer och diskussionsunderlag och insikter för lärare.

<https://sarskiltbegavadebarn.com>

9. Begåvade barn som har enorma mängder fysisk energi är ofta missförstådda, och de feldiagnosticeras ofta med adhd. Tänk gärna som så, att det är samma energi som kan göra att de stör i klassrummet, som blir bränslet till deras intensiva koncentration när de är engagerade i en aktivitet som de älskar.

översatt artikel:

<http://glimrandeglimtar.blogspot.com/2015/03/oversatt-artikel-forsta-begavade-barn.html>

ursprunglig källa:

<http://www.byrdseed.com/understanding-high-energy-gifted-kids/?icn=srs>

10. Matematikens (tai minkä tahansa opetuksen) tulevaisuus

- [Kohtaamattomuus on koulujärjestelmämme pahin puute](#)
- [Yksilöllisen oppimisen opetusmalli](#)
- [On olemassa yksi tärkeä selittävä tekijä sille, miksi sinä joko osaat tai et osaa matematiikkaa](#)
- [Näin arvioin – konkretiaa, konkretiaa ja konkretiaa](#)
- [Kunskapsskolan – voiko ruotsalaiseen koulukonseptiin rakastua?](#)

Katso myös <http://maot.fi/>

11. Käänteinen oppiminen, itseohjautuvuus ja käänteinen arviointi

Opintojakson flippauksessa olennainen työkalu ja dokumentti on ydinainesanalyysi, jossa kannattaa eritellä tiedollinen ja taidollinen aines, olennaisin oppimateriaali sekä niin sanottu täydentävä materiaali.

<https://www.uef.fi/web/flippaus/kaanteinen-oppiminen>

12. Lärarnas tidning (2019): Skolan missar de särbegåvade

<https://lararnastidning.se/skolan-missar-de-sarbegavade/>

13. Matematiikka on kaikkialla, me emme vain näe sitä. Tällä kanavalla matikan, fysiikan, luonnon ja laskennallisen tieteen ihmeet ottavat näkyvän muodon! Samun tiedekanaavalla Helsingin yliopiston teollisuusmatematiikko Samu Siltanen popularisoi tiedettä monin tavoin. Hänet tunnetaan valovoimaisena esiintyjänä, joka kiertää ahkerasti puhumassa matematiikasta. Helsingin yliopisto palkitsee tutkijoita parhaista suorituksista vuosittain. J.V. Snellman-palkinto, jonka saa tunnustuksena tieteellisen tiedon ansiokkaasta välittämisestä, jaettiin tänä vuonna (2018) professori **Samuli Siltaselle**. Läs mera: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/luonnontieteet/palkinto-tieteen-popularisoinnista-ja-10-000-katselukertaa-samuli-siltanen-yleistajuiistaa-matematiikkaa-video-kerrallaan>

<https://www.youtube.com/channel/UCqLotwIUgACx2xwUTLo8JqA/videos>

14. Här finns material för att utveckla undervisningen tillsammans med dina kollegor. Läs nyskrivna artiklar, se undervisningsfilmer och lyssna på intervjuer med forskare inom pedagogik och didaktik

<https://larportalen.skolverket.se/#/>

15. Mars Smith's class

<https://sites.google.com/a/yukonps.com/smith/gifted-and-talented-links-and-resources>

16. Strategier för att implementera undervisning (2 sidor, klicka på länken längst nere efter att du har öppnat dokumentet)

[SS checklista med sätt du kan differentiera Teacher-Questionnaire-IS.pdf](#)

17. Skolverkets stödmaterial för särskilt begåvade elever kom i början av 2015 och innehåller en grundläggande orientering om särskild begåvning tillsammans med ämnesdidaktiskt stöd. Det finns även ett studiepaket för skolpersonal. Närmast obligatorisk läsning även för föräldrar.

På dessa sidor hittar du också förslag på hur särskild begåvning kan uttryckas i olika ämnen. Det finns också exempel på hur undervisningen kan utformas för att utmana särskilt begåvade elever och främja deras utveckling.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskilt-begavade-elever>

Läs gärna vidare:

Har du en elev som resonerar och associerar med en skärpa och hastighet som sticker ut? Forskare och lärare ger dig stöd och inspiration för att utveckla arbetet med särskilt begåvade elever.

- [Uppmärksamma eleverna och anpassa undervisningen](#)
- [Ämnesdidaktiskt stöd för undervisning](#)
- [Studiepaket till materialet](#)
- <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskilt-begavade-elever>

18. Saara Seppäläinen (2016): KYLLÄHÄN NE PÄRJÄÄ." – Erytisopettajien näkökulmia lahjakkaiden oppilaiden tukemisesta suomalaisissa peruskouluissa.

Kasvatustiede, pro gradu-tutkielma, Oulun yliopisto

Saara Seppäläinen: "Tämän tutkimuksen tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, sillä kyseessä on laadullinen tutkimus ja haastateltavien joukko oli pieni. Johtopäätelmät on tehty vain tätä aineistoa koskeviksi. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että erityisopettajilla on suhteellisen positiivinen käsitys lahjakkaiden opettamisesta ja he tunnistavat lahjakkuuden eri lajeja monipuolisesti. Tutkimus antaa avaimia lahjakkuuksien ja lahjakkaiden oppilaiden tunnistamiseen koulussa sekä tarjoaa runsaasti kehitysideoita lahjakkaiden oppilaiden tuen järjestämiseen suomalaisessa peruskoulussa."

<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201604081421.pdf>

19. Vuokila, A.-M. 2009. Ettei kenenkään tarvitsisi opetella uudelleen lukemaan. Äidinkielen opetuksen ylöspäin eriyttäminen peruskoulun ensimmäisellä luokalla.

Kasvatustiede. pro-gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Anna-Maija Vuokila: ”Tavoitteenani on pystyä perustelemaan eriyttämisen tarvetta myös muille opettajille. Tutkimuksessani etsin menetelmiä eriyttämiseen ja tutustun käytössä olevan opetusmateriaalin antamiin eriyttämisen mahdollisuuksiin. Haastattelen muutamaa kokenutta opettajaa, jotka ovat toteuttaneet eriyttämistä omassa työssään. On tärkeää, että arvokkaat kokemukset saavat siirtyä uusien opettajien käyttöön. Tiedän, että eriyttämistä tarvitaan, mutta Goethen sanoin ”tietäminen ei riitä, eikä tahtominen, vaan on myös toimittava!”

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22687/URN_NBN_fi_jyu-200912214573.pdf?sequence=1

20. After several years of observations, interviews, and reviews of literature, the authors have developed six profiles of gifted and talented children and youth. These profiles help educators and parents to look closely at the feelings, behaviors, and needs of the gifted and talented. Also, tips on identification of each profile are included as well as information on facilitating the gifted and talented in the school and home.

<http://www.davidsongifted.org/Search-Database/entry/A10114>

21. Kunskapstak

Above-level testing is useful for decisions about:

1. Identifying a student for a gifted program
2. Determining what a student is ready to learn next
3. Deciding whether or not a student is ready for subject-matter acceleration
4. Deciding whether or not a student is ready to skip a grade

“Above-level testing” is exactly what it sounds like: Give a younger student a test that was developed for older students.

<https://belinblank.wordpress.com/2016/10/06/best-kept-secret-in-gifted-ed/>

22. Mona Liljedahl: Podcast om hur man vet att man har ett särskilt begåvat barn? Och vad har det ens för betydelse? Heter det förresten inte särbegåvade barn? Och vad är i så fall skillnaden?

https://play.acast.com/s/lifewithkids/104-sarskiltbegavadebarn?fbclid=IwAR1EtrG7ql_JE3W_6OvRw4FuvPUPPF7JfQUZdSO0DXUX99bY5p0Yz-yi6cA

23. Anita Kullander: HSP-podden om högkänslighet

Anita Kullander har arbetat i 25 år som skolpsykolog. När hon flyttade till Rättvik och råkade på flera barn som vägrade gå till skolan och var utan kompisar förstod hon att de var särskilt begåvade. Hon skapade sammankomster för de här barnen och ur det föddes nätverket för föräldrar till särskilt begåvade barn - Filurum. Det verkar finnas ett samband mellan högkänslighet och särskild begåvning.

- <https://hspodden.podbean.com/e/hsp-7-anita-kullander/>
24. En dag om särskild begåvning
- <https://youtu.be/-6TrSCCKgUs>
25. Branchild 2016: Högekänslighet (med koppling till särskild begåvning)
- Det finns indikationer på att så många som 75 % av alla särskilt begåvade även är högekänsliga. Denna video består av delar av Elin Lundbergs föreläsning på Tekniska Museet.
- <https://youtu.be/O0jMTdbHqI8>
26. Sir Ken Robinson: How to escape education's death valley
- Sir Ken Robinson outlines 3 principles crucial for the human mind to flourish -- and how current education culture works against them. In a funny, stirring talk he tells us how to get out of the educational "death valley" we now face, and how to nurture our youngest generations with a climate of possibility.
- <https://youtu.be/wX78iKhInsc>
27. Lahjakuus vs Harjoittelu - Miten Tulla Hyväksi Missä Tahansa
- Finsk sammanfattning av boken "Matthew Syed - Bounce: Mozart, Federer, Picasso, Beckham, and the science of success."
- <https://youtu.be/GDA1ps7-Fj4>
28. Pasi Sahlberg: GERM that kills schools
- Activist & Education Director Pasi Sahlberg brings what he has learned from the education system in his native Finland to United States' parents, teachers and policy makers.
- https://youtu.be/TdgS--9Zg_0
29. Begåvningsinitiativets konferens "Begåvning – tillgång eller belastning?" om särbegåvning i skolan (2014)
- Flera videon från konferensen "Begåvning – tillgång eller belastning?"
- [VIDEO: Panelsamtal om särbegåvning i skolan](#)
- [VIDEO: Ansa Messner och Ingrid Wissting – Olika men lika inför skollagen](#)
- [VIDEO: Jill Taylor – Särbegåvning i världen](#)
- [VIDEO: Tord Söderqvist – SPSM – Specialpedagogik för särskilt begåvade](#)
- [VIDEO: Micael Dahlé – Ställ er på bänken](#)
- [VIDEO: Alexander Kidelius – Särbegåvad och särbehandlad](#)
- [VIDEO: Maria Doverborg Broman – Davids kamp mot Goliat](#)
- [VIDEO: Ken Engström – Kallad dum tills man tror på det](#)

30. Mona Liljedahl: Brainchild 2017 - Introduktion till särskild begåvning för pedagoger

Mona Liljedahl, leg. gymnasielärare, speciallärare, föreläsare. Författare till särskilt begåvade elever, medförfattare till Skolverkets stödmaterial. Från skolkonferensen Brainchild Pro, 2017

<https://youtu.be/bGmFFDP8ZgY>

31. Sugata Mitra's new experiment in self/teaching

Indian education scientist Sugata Mitra tackles one of the greatest problems of education -- the best teachers and schools don't exist where they're needed most. In a series of real-life experiments from New Delhi to South Africa to Italy, he gave kids self-supervised access to the web and saw results that could revolutionize how we think about teaching.

<https://youtu.be/dk60sYrU2RU>

32. Rita F. Pierson: Every kid needs a champion

Rita Pierson, a teacher for 40 years, once heard a colleague say, "They don't pay me to like the kids." Her response: "Kids don't learn from people they don't like." A rousing call to educators to believe in their students and actually connect with them on a real, human, personal level.

<https://youtu.be/SFnMTHhKdkw>

33. Geoff Mulgan: The Studio School (bored by schooling)

Some kids learn by listening; others learn by doing. Geoff Mulgan gives a short introduction to the Studio School, a new kind of school in the UK where small teams of kids learn by working on projects that are, as Mulgan puts it, "for real."

https://youtu.be/NMr3ShT_KI4

34. Ken Robinson: Do schools kill creativity?

Sir Ken Robinson makes an entertaining and profoundly moving case for creating an education system that nurtures (rather than undermines) creativity.

<https://youtu.be/iG9CE55wbY>

35. Maureen Neihart (2014) - Revised Profiles of the Gifted: A Research Based Approach

<https://youtu.be/1WH8681781E>

36. Linda Silverman (2016): The unique inner lives of gifted children

Intricate thought processes and complex emotions are held in delicate balance in the gifted individual. Idealism, self-doubt, perceptiveness, excruciating sensitivity, moral imperatives, desperate needs for understanding, acceptance, love—all impinge simultaneously. Gifted children develop more asynchronously than others, and often feel unable to relate to age-mates. When they are forced into a mold that doesn't fit, they begin to experience their differences as deficits. All who interact with them must understand their characteristics and overexcitabilities. Then they can learn to appreciate

themselves and develop their own unique paths. We will explore the emotional needs and social realities of gifted children and discuss ways to nurture their full development.

<https://youtu.be/ctYVIYggRfg>

37. Lanny, 8 år: skolkonferensen Brainchild Pro, 27e november 2017

"Detta önskar jag att lärare visste om särskild begåvning" : Lanny, 8 år, går på sexan och har skrivt en bok om den särskild begåvade flickan Linn. På skolkonferensen Brainchild Pro 2017 föreläste Lanny för över 100 lärare, rektorer m.fl.

<https://youtu.be/tswu0qtSQ5w>

38. Mona Liljedahl: Särskild begåvning - Erfarenheter och bagage från förskolan / Brainchild Pro 2018

https://youtu.be/II02EY_z7og

39. Elisabeth Mellroth

Elisabet Mellroth, ECHA-certifierad specialist in gifted education, forskar inom pedagogiskt arbete (disputerade i december 2018), gymnasielärare och Karlstads projektledare för arbete med särskild begåvning.

- Olika synsett på särskild begåvning / Brainchild Pro 29018

<https://youtu.be/70rHgOfX7uk>

- Internationella perspektiv för att möta särskilt begåvade elever / Branchild Pro 2018

<https://youtu.be/mO2DWncBvsE>

40. Johan N: Extrembegåvning

Johan N, grundare och projektledare för Brainchild, aktivitetsansvarig för Filurums sommarläger, initiativstagare och ordförande för Riksförbundet för särskild begåvning. Fil. mag, ek. mag, psykologistuderande, specialiserad inom extrembegåvning och särskilt begåvade vuxna. Extrembegåvning och radikalacceleration - Särskilt begåvade elever med extremt hög intelligens och årskursuppflytt tre eller fler år / Brainchild Pro 2018

<https://youtu.be/dKFzdWlepIjg>

41. Den grundläggande utbildningen i Lovisa stad har varit med i projektet Sikta mot stjärnorna. Från den här webbsidan hittar du mångsidigt material om hur man kan stötta särskilt begåvade elever:

<https://peda.net/loviisa/sms>